

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

ANDR. SCH. STEENBERG

ERINDRINGER
FRA MIT
BIBLIOTEKSARBEJDE

SÆRTRYK AF „BOGENS VERDEN“

KJØBENHAVN

GRÆBES BOGTRYKKERI

1923

ANDR. SCH. STEENBERG

ERINDRINGER
FRA MIT
BIBLIOTEKSARBEJDE

SÆRTRYK AF »BOGENS VERDEN«

KØBENHAVN
GRÆBES BOGTRYKKERI
1923

REDAKTØREN AF BOGENS VERDEN har opfordret mig til at meddele nogle Erindringer fra mit Arbejde for Udviklingen af de danske folkelige Biblioteker. Jeg har gerne fulgt hans Opfordring, da en saadan Fremstilling kan have Betydning for Bibliotekernes Historie.

For mig falder Udviklingen i tre Tidsrum. I det første, 1892—99, var det for største Delen et privat Arbejde, jeg udførte, om jeg end i de sidste Aar havde en officiel Stilling til en Del af Statens Arbejde for Sagen; Erindringerne fra dette Tidsrum vil af forskellige Grunde hovedsageligt komme til at skildre min egen Virksomhed. Fra 1899 ledede jeg den praktiske Side af dette Arbejde. I Tidsrummet 1899—1910 udførte jeg det ved Siden af mit Arbejde som Lærer. Fra 1910 til 1920 optog Arbejdet hele min Tid, efter at jeg havde overtaget Ledelsen af Statens Bogsamlingskomité's nyoprettede Kontor i København.

I. 1892—1899.

De folkelige Biblioteksforhold, som jeg traf paa, da jeg, der var Adjunkt ved Horsens lærde Skole, omtrent 38 Aar gammel i Begyndelsen af det sidste Tiaar i det forrige Aarhundrede tog fat paa Biblioteksarbejdet, var i Korthed følgende.

I Henhold til en fra „Komiteen til Understøttelse af Sogne- og lignende Bogsamlinger“ (ogsaa kaldet „Komiteen til Uddeling af Bog-gaver“) udgivet Beretning¹⁾ om Sogne- og Skolebogsamlinger var der i Firserne i Landets 1697 Sogne 1068 Bogsamlinger (Sognebogsamlinger, Læseforeninger o. lign.). De var oprettede ved privat Initiativ, som oftest af Læreren, der var deres ulønnede Bibliotekar, sjældnere af Præsten. Der betaltes et aarligt Laanerkontingent (Medlemsbidrag) paa $1/2$ —2 Kr. I 165 Tilfælde fik Bogsamlingen Understøttelse af Kommunen, ca. 300 ejedes af Kommunen. Bogsamlingerne var meget smaa, som oftest nogle faa Hundrede Bind, ganske afhængige af Lederens Interesse for dem; derfor var deres Tilværelse ret usikker. Fra 1882/83 var der paa Finansloven opført en Understøttelse til dem; den var fra 1889/90 10,000 Kr. Den ovennævnte Komité havde det Hverv at uddele Understøttelserne. Komiteens Formand var Professor Dr. *Edv. Holm*, dens Sekretær Dr. *F. Winkel Horn*. Der foreligger ikke nogen Beretning

¹⁾ trykt i Ministerialtidende B 1889 Nr. 37 S. 915—19.

om denne Komité's Virksomhed. Men der er meget, der tyder paa, at Bogsamlingerne i Slutningen af Firserne og Begyndelsen af Halvfemserne har været i stærk Tilbagegang, hvad der efter nogles Mening til Dels skyldes den ved den haarde politiske Kamp forarsagede stærke Forøgelse af Avislæsningen.

I enkelte Købstæder fandtes offentlige Biblioteker for Menigmand, saaledes i Sorø, Randers og Aarhus. Paa Frederiksberg fandtes to Folkebiblioteker, oprettede 1887. I København var i 1885 oprettet 6 Folkebiblioteker bestemte for ubemidlede og Folk i smaa Kaar; to af dem havde Læsestuer, hvad der ellers ikke fandtes ved noget Folkebibliotek. Deres Ordning tydede ikke paa, at Lederne kendte noget til den Biblioteksbevægelse i England og Amerika, som havde udviklet sig siden Midten af Aarhundredet. I en Artikel om Bibliotekerne af *N. Neergaard*¹⁾ henviser denne i sin Kritik af Læsestuerne da ogsaa til engelske Forhold.

„Udvalget for Folkeoplysnings Fremme“, dannet 1866, støttede Sogne- og Skolebogsamlinger ved at overlade dem sine Skrifter gratis eller for lav Betaling; hertil havde det fra 1874 en Statsunderstøttelse. Dets Formand Dr. phil. *M. Steenstrup* havde paa Danmarks Lærerforenings almindelige Skolemøde August 1880 holdt et Foredrag om Sogne- og Skolebogsamlinger²⁾, i hvilket han gav Oplysninger om danske Sogne- og Skolebogsamlinger og for Sognebogsamlingerne anbefalede Sammenslutning af flere Bogsamlinger om et Stambibliotek med Vandrebogsamlinger; han foreslog Statstilskud forbundet med en vis Kontrol. Heller ikke han synes at kende Biblioteksbevægelsen i England og Amerika; han henviser til nogle tyske Forsøg paa Organisation af Bibliotekerne paa Landet. Dr. Steenstrup var ogsaa Medlem af det Udvalg, som det kgl. danske Landhusholdningsselskab nedsatte til Udarbejdelse af en ny Bogfortegnelse³⁾.

Jeg havde siden Januar 1885 i Horsens været Formand for en Arbejderundervisning, der virkede ved en Aftenskole og Søndagsforedrag. Dette Arbejde tog mig megen Tid, men jeg betragter det som noget af det mest udviklende og fornøjelige for mig, som jeg har oplevet. For Aftenskolen havde jeg oprettet en lille Bogsamling til Hjemlaan. Jeg var Bibliotekar ved Horsens lærde Skoles Bibliotek, det samme Bibliotek, som jeg havde benyttet meget stærkt i mine sidste Skoleaar, til liden Gavn for min Lektielæsning og desværre uden nogensomhelst Hjælp ved Valget af min Læsning. Nu som Bibliotekar ærgrede jeg mig over at se Bibliotekets ca. 18,000 Bind henstaa for største Delen ubenyttede, og jeg havde derfor faaet Biblioteket aabnet for offentligt Udlaan, dog kun i een Eftermiddagstime om Ugen (senere i tre).

¹⁾ *Tilskueren* 1886 S. 447.

²⁾ Udgivet af Udvalget i *Folkelæsning* Nr. 113, 1879—80; udgivet som Særtryk Nr. 101.

³⁾ Fortegnelse over Bøger passende for Sogne- og Landbrugsbiblioteker. Udg. af det kongelige danske Landhusholdningsselskab. Kbh. 1889. 4 og 152 S.

Gennem disse Arbejder var min Interesse for Folkeoplysning, baade gennem Foredrag og gennem Bøger, bleven vakt. Og da der blev nedsat en Kommission af Kultusministeriet til at forberede et Lovforslag om et Statsbibliotek i Aarhus, skrev jeg i „Berlingske Tidende“ (25. Novbr. 1892, Aftenavisen) min første Biblioteksartikel „Offentlige Biblioteker udenfor København“. I denne paaviste jeg Betydningen af en Udvidelse af de stedlige Biblioteker i Købstæderne og foreslog et System af Lokalbiblioteker i hver By, hvorigennem ogsaa de store Statsbiblioteker skulde udlaaene. Jeg gav dernæst en Oversigt over Lokalbibliotekerne (særlig de lærde Skolers Biblioteker). Artiklen blev sendt som Særtryk til forskellige Blade og optaget i flere. Listen over Bibliotekerne blev optaget i nogle Skoleblade.

Ogsaa gennem Arbejderundervisningens Bogsamling havde jeg faaet min Opmærksomhed rettet paa Folkebibliotekerne. Højskoleforstander *Ludvig Schrøder*, som var Medlem af Aarhusbiblioteks-Kommissionen, og med hvem jeg havde brevvekslet en Del om mine Biblioteksplaner og Planerne for Statsbiblioteket i Aarhus, foreslog mig (i Brev af 30. Jan. 1893) ogsaa at drage Folkebibliotekerne i Købstæderne og Sognebibliotekerne paa Landet ind under mine Undersøgelser, idet han dog udtrykte en Tvivl om de førstnævntes Tilstedeværelse. Paa denne Tid fik jeg jævnlig gennem en i Cornwall boende dansk Ven, Ingeniør *Sigwald Muller*, der kendte min Interesse for Bibliotekssagen, sendt Udklip af engelske Blade om de frie offentlige Biblioteker (mit første opbevarede Udklip er en Artikel af den bekendte Politiker, Naturforsker og Bankier Sir *John Lubbock*, det næste Meddelelsen om en Afstemning om Antagelsen af Biblioteksloven i Penzance, Cornwall) og forskellige Oplysninger om disse Biblioteker.

I Begyndelsen af Februar 1893 skrev jeg til Professor Dr. *Edw. Reyer*, der i 1891 var blevet Medlem af Bestyrelsen for „Wiener Volksbildungsverein“; jeg har ikke kunnet finde, hvorledes jeg er blevet bekendt med hans Virksomhed. Fra ham fik jeg Svar i Brev af 18. Febr. Han meddelte mig, at han lige havde udgivet sin Bog „Volksbibliotheken“, der indeholder en udførlig Fremstilling af de engelske og amerikanske offentlige Biblioteker; denne Bog vil han sende mig. Han ønsker mig Held med mine Bestræbelser. „Wenn ich Sie auch nicht sehen sollte, reiche ich Ihnen die Hand als einem Gleichgesinnten, dessen lebendige Nähe man geistig fühlt“. Jeg fik aldrig Prof. Reyer at se, men dette Brev var Begyndelsen til en levende Brevveksling, gennem hvilken jeg fulgte hans store Arbejde for Folkeoplysning, og et godt Samarbejde¹⁾ lige til hans Død i 1914. Hans ædle og kloge Ansigt var mig ofte til Opmuntring i Modgang. — Jeg mindes meget tydeligt min Glæde den

¹⁾ Jeg skrev bl. a. i hans „Handbuch des Volksbildungswesens. Stuttg. 1896“ om Fortsættelsesskoler og Højskoler i Danmark og i hans „Fortschritte der volkstümlichen Bibliotheken. Lpz. 1903“ om Folkebiblioteker i de nordiske Stater.

Aften (d. 7. Marts), da Posten bragte mig den lovede Bog¹⁾; den Aften rykkede de engelske og amerikanske Biblioteker ind i det danske Biblioteksarbejde.

Jeg begyndte at sætte mig i Forbindelse med engelske offentlige Biblioteker og fik sendt Beretninger og Udlaansregler fra dem, saaledes fra Cheltenham og Stoke Newington. Jeg kom ogsaa i Forbindelse med forskellige Bibliotekarer, bl. a. med Sekretæren for den engelske Biblioteksforening, Mr. *J. Y. W. MacAlister*, Redaktør af „The Library“. Der blev vist mig en redebon Hjælpssomhed af dem og ogsaa af andre, saaledes af Mr. *Thomas Greenwood*, Forfatter og Udgiver af en Række Bøger om engelske frie offentlige Biblioteker. I November 1893 fik jeg min første Forbindelse med Amerika, nemlig med den berømte Bibliotekar *C. A. Cutter*, der sendte mig sine Katalogiseringsregler.

Forstander Schrøder bragte mig i Forbindelse med „Dansk Skoleforening“, hvis Bestyrelse (Seminarieforstander *C. J. Holm* var Formand) opfordrede mig til ved Foreningens 3. Møde (i Vejle d. 16. August) at tale om Folkebogsamlinger. Det var mit første Foredrag om Bibliotekssagen, og jeg var taknemlig for i dette for mig ret bevægede Øjeblik at finde den venligste Sympati hos mine Værtsfolk, Borgmester *A. S. Ørsted* og Frue. Jeg paaviste i mit Foredrag, hvorledes man kunde kalde Folkebibliotekerne „Skoler for voksne“ og gav en Beskrivelse af et engelsk „frit Bibliotek“ og dets Virksomhed. Her i Danmark var det paa Landet, man skulde søge offentlige Bogsamlinger; de var meget smaa, og deres Tilværelse var meget usikker, afhængige som de oftest var af en enkelt Mands Interesse for Sagen. Det var særlig Lærerstanden, der havde taget sig af dem. Jeg nævnte Dr. *Steenstrups* Plan om en Sammenslutning af flere Sognebogsamlinger om et Stambibliotek. Blev der rejst en kraftig Bevægelse for Bogsamlingssagen, bl. a. ved at bringe ind i den almindelige Bevidsthed, hvor nyttige de offentlige Bogsamlinger kunde gøres, skulde der nok findes Udveje for de nødvendige Pengemidler ogsaa til Læsestuer. — I Diskussionen deltog bl. a. Seminarieforstander *Holm*, Lærer *Jørgensen*, Outrup, og Redaktør *J. Videbæk*, Odder. Gennem denne Diskussion og andre, som jeg senere indledede, fik jeg et stærkt Indtryk af, hvor langt vi her i Landet var tilbage med denne Sag.

Imidlertid havde „Foreningen til Undervisning for Arbejdere“ i Horsens indsendt et Andragende til Byraadet om, at Kommunen enten overtog Foreningens lille Bogsamling og oprettede et Folkebibliotek paa Grundlag af den eller gav Foreningen en Understøttelse hertil. Byraadet vedtog i September for det indeværende Aar at bevilge 400 Kroner og Lokale (et Hjørne i en Skolestue). Denne Forhandling omtaltes i de københavnske Aviser. Der blev indsamlet Bøger og Penge; over Bogsamlingen blev der udarbejdet

¹⁾ Entwicklung und Organisation der Volksbibliotheken. Lpz. 1893. 118 S. illustreret.

et Katalog, til Dels efter engelsk Mønster, med en Del Emneord og en kortfattet Angivelse af Bøgerne under disse. Dette Katalog og en Efterligning af det er de eneste trykte Ordbogskataloger, som er udgivet i Danmark; Tanken slog ikke an.

I September kom der Udsendinge til mig fra et Møde i Vejle for at faa Raad om Oprettelsen af et Bibliotek; det var første Gang, fremmede henvendte sig til mig om Raad.

I Oktober holdt jeg Foredrag om Sagen i Danmarks Lærerforenings Odderkreds; Foredraget var offentligt. Der var ikke mange Tilhørere; det var en Søndag Eftermiddag, og Højskoleforstander *Hostrup* holdt samtidig Foredrag i Afholdsforeningen lige overfor. Men Diskussionen var ganske livlig. Deltagerne i den udtalte Ønsket om at faa Bogsamlingerne knyttede til Forsamlingshusene og Foredragsforeningerne, at faa Læsestuer, der kunde være som et stort Konversationsleksikon, og at faa større Statstilskud. Redaktør *J. Videbæk*, som havde foranlediget, at Mødet blev afholdt, mente, at Folkebogsamlingernes Tilbagegang skyldtes de sløvende økonomiske og politiske Forhold. Han ønskede en Organisation af Herredets Bogsamlinger om et Stambibliotek i Odder. — Først flere Aar efter blev der oprettet en Bogsamling i Odder.

I Anledning af nogle meget yderliggaaende indremissionske Taler i Harboøre, der vakte Røre Landet over, blev det foreslaaet at fremme Oplysningen i disse afsides Egne ved at sende Bøger derop. Jeg gjorde da i en Artikel, som i December 1893 blev optaget i mange af Landets Blade, opmærksom paa, at der i hele Landet trængtes til Bøger, og at Folkebogsamlingerne var ved at dø bort af Mangel paa Interesse og Penge. Dette skyldtes et fejlt Syn paa, hvad der kunde naas gennem en Bogsamling. Naturligvis skulde den yde god Skønlitteratur til Underholdning, men den skulde yde mere. Kunde en Folkebogsamling give Oplysning om praktiske Spørgsmaal, give Oplysning om, hvorledes man bedst dyrker Roer, give gode Raad ved Opførelsen af en Bygning, forklare, hvorledes Værnepligtige har at forholde sig, kunde den foruden at tjene til Underholdning ogsaa gennem oplysende Bøger yde boglig Hjælp til Folkets Erhvervsvirksomhed, vilde sikkert Interessen for Folkebogsamlingerne vokse og Pengene komme.

I „Tilskueren“ 1894 (S. 163—74) skrev jeg min første større Artikel om Folkebogsamlinger. I Artiklen paaviste jeg, hvor lille en Rolle Folkebogsamlingerne spillede her i Landet, ogsaa i det store Publikums Bevidsthed, og at de saa godt som aldrig blev offentligt omtalte. Forholdet var et helt andet i England og Amerika, hvor der gennem offentlig Diskussion var samlet en Række Beviser for den Betydning, som de offentlige Biblioteker havde for Folkeoplysningen. Jeg gav med Benyttelse af Reyers foran nævnte Bog en Fremstilling af de engelske „Free Public Libraries“ og deres Arbejde, omtalte ogsaa de folkelige Biblioteker i andre Lande, særlig i Nordamerika. Dernæst gav jeg en Oversigt — særlig meget var der jo ikke at berette — over danske Folkebogsamlinger og udbad

mig Oplysninger om disse efter et opgivet Skema. Jeg opstillede som Maalet et Stadbibliotek i hver Købstad og et System af Sognebogsamlinger og Vandrebogsamlinger paa Landet. Hvad Midlerne angik, da maatte Statens, Kommunens og den private Virksomheds Forhold til Bogsamlingerne overvejes; i England og Amerika var det slaaget fast, at Bibliotekerne var en offentlig Sag, som Staten og Kommunen maatte tage sig af ligesom af Skolerne. Det maatte gøres indlysende, at Folkebogsamlingerne er et nødvendigt Supplement til tekniske Skoler, Landbrugsskoler og lignende Institutioner. Der maatte oprettes Skolebogsamlinger. Men Hovedsagen var at vække den offentlige Samvittighed for denne vigtige Sag, at faa udbredt Forstaaelsen af, hvor langt vi var tilbage med den her i Landet. — Jeg sendte et Særtryk af Artiklen til en Mængde Blade, og mange af disse, bl. a. de fleste københavnske, optog et Uddrag af den og anbefalede at efterkomme min Anmodning om at sende mig Oplysninger om de bestaaende Bogsamlinger.

Mange Oplysninger fik jeg ikke, men jeg mærkede paa anden Maade, at Artiklen havde virket: jeg fik en Del Anmodninger om Raad angaaende Oprettelse, særlig Genoprettelse af Bogsamlinger paa Landet og Nyoprettelse af Bogsamlinger i Købstæderne.

I 1895 oprettedes Folkebiblioteket i Vejle. I Juleferien 1894 havde jeg i København drøftet Biblioteksspørgsmaalet med en Kollega, Adjunkt *J. Asmussen* fra Aalborg; i Juni 1895 udsendtes i Aalborg Opfordring til Dannelse af et Folkebibliotek. Omtrent samtidig forhandlede jeg med den tidligere Rektor i Horsens *C. Iversen*, nu Rektor og Byrådsmedlem i Hillerød, om et Bibliotek; til dette lovede en Datter af Digteren *Th. Overskou*, Frk. *Julie Overskou*, at skænke sin fra Faderen arvede Bogsamling, som hun i 8 Aar havde stillet til offentlig Brug.

Den Brevveksling, som jeg havde ført med en Række engelske Biblioteksfolk, havde gjort mig det klart, hvormeget jeg vilde kunne lære ved et Besøg i England. I Sommeren 1895 opnaaede jeg at faa en Rejseunderstøttelse af Staten. Paa denne Rejse fik jeg de Indtryk af de engelske offentlige Biblioteker, som Bøger og Breve havde givet mig, bestyrkede. Jeg glædede mig over de smukke Biblioteksbygninger med Udlaanslokale, Avissal og Læsesal med Haandbogsamling; jeg beundrede de mange praktiske Indretninger, beregnede paa at gøre Udlaanet og Brugen af Bøgerne lettere; jeg forbavsedes over den stærke Tilstrømning af Laanere og Læsere og over, at der blandt dem ogsaa var Børn. Jeg besøgte Biblioteker i London og dens Omegn og i Liverpool og dens Omegn. Jeg kom i Forbindelse med mange ivrige og elskværdige Bibliotekarere og Oplysningsvenner, Forbindelser, der var af den største Betydning for mit fremtidige Arbejde. Jeg søgte ogsaa den bekendte Redaktør af „Review of Reviews“, *William Stead*, i Anledning af et Subskriptions-Vandrebogsamlingssystem, som han havde indrettet, og som havde faaet stor Udbredelse i England og dets Kolonier. Hvad jeg oplevede paa denne Rejse (og paa

min senere Engelsdrejse i 1897), skrev jeg om i en Række Artikler, der blev optaget i de af „Udvalget for Folkeoplysnings Fremme“ udgivne Smaastykker (1896, 1897 og 1898); de blev senere samlede i en lille Bog¹). Bogen blev anmeldt i mange Blade og gav Anledning til, at Bibliotekssagen kom paa Omtale; i „Politiken“ førte det til en længere Drøftelse af Sagen. Jeg skrev ogsaa Artikler om engelske Biblioteker i „Illustreret Tidende“ og „Nordstjernen“.

I November 1895 skrev jeg i „Berlingske Tidende“ en Artikel om Statsbiblioteket i Aarhus i Anledning af det fremkomne Lovforslag. Jeg paaviste ogsaa i denne Nødvendigheden af stedlige Biblioteker men fremhævede tillige Betydningen af, at Aarhusbiblioteket blev Centralbibliotek for disse, ogsaa for de stedlige Folkebogsamlinger, og at det forsaa vidt blev et Folkebibliotek, som det søgte at imødekomme den Trang til Kundskab meddelt i letfattelig Form, som er et af vore Dages smukkeste Kendetegn.

I Januar 1896 udsendte jeg gennem Ritzaus Bureau til Landets Aviser en kort Oversigt over, hvad der i det foregaaende Aar var udrettet for Bibliotekssagen. En saadan aarlig Oversigt har jeg udsendt i henimod 20 Aar; den er stadig blevet optaget af en stor Del af Aviserne.

En Anledning til at slaa til Lyd for Bibliotekssagen blev ogsaa mit Medarbejderskab ved Professor Reyers tidligere omtalte Bog: Handbuch des Volksbildungswesens, i hvilken der bl. a. fandtes en Fremstilling af de engelske og amerikanske Bibliotekers Udvikling. Jeg sørgede for, at dens Indhold i Januar 1896 blev refereret af flere af de store københavnske Blade, hvorved Folkebibliotekerne atter kom frem til Drøftelse. I 1896 fik jeg tillige en ny Hjælp til Agitationen, idet „Studentersamfundets Korrespondanceudvalg“ optog flere Artikler af mig (Engelske Folkebogsamlinger, Folkebogsamlinger i Danmark, Om Bøger og Læsning, Vandrebogsamlinger).

Ved det vestjyske Skolemøde i Varde i Pinsen 1896 holdt jeg for en meget talrig Forsamling et Foredrag om Læsning og Folkebogsamlinger, et Foredrag, hvis Virkning i Vestjylland jeg ofte senere havde Lejlighed til at glæde mig over. Det første Resultat af det var et Folkebibliotek for Varde og Omegn, som Lederen af de store vestjyske Skolemøder, Overlærer *J. Olsen*, fik oprettet. Dette, der skulde virke for Byen og tillige for Landet (bl. a. ved Vandrebogsamlinger), fik straks ved sin Stiftelse i 1897 1400 Medlemmer, hvoraf 1000 paa Landet.

I August 1896 indledede jeg ved et privat nordisk Skolemøde paa Askov Højskole en Diskussion om Folkebogsamlinger. Diskussionen var meget livlig; særlig blev Svenskerne meget optaget af Sagen. Blandt dem var Redaktøren af Tidsskriftet „Verdandi“,

¹) *Andr. Sch. Steenberg*: Skildringer fra England. Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme. Kbh. 1899. 151 S. ill.

den bekendte Pædagog Frk. *Anna Sandström*; med hende aftalte jeg, at mit Foredrag skulde trykkes i „Verdandi“ og benyttes som Grundlag for et Agitationsarbejde i Sverige for Bibliotekssagen. Til Foredraget skulde føjes en Opfordring om at sende Oplysninger om bestaaende Folkebiblioteker til Överlärare *Alfr. Dalin*, Huskvarna. Dette blev Begyndelsen til et for mig meget værdifuldt Samarbejde med svenske Biblioteksvenner. Ogsaa paa det andet private nordiske Skolemøde i 1898 paa Nääs ved Göteborg blev Sagen efter Medlemmernes Ønske behandlet, uagtet den ikke stod paa Mødets Dagsorden. Jeg indledede Drøftelsen, hvori deltog Medlemmer fra Danmark, Norge, Sverige, Finland, Sønderjylland og England. —

Fra Askov tog jeg til Kolding, hvor jeg paa „Dansk Skoleforening“'s Møde indledede en Diskussion om Vandrebogsamlinger. Forstander *Schrøder* var Ordstyrer ved Diskussionen. Han udtalte bl. a., at Statens direkte Understøttelse maaske bedst kunde anvendes til Lønning af Bibliotekaren. Han anbefalede et af Pastor *Johannes Clausen* under Diskussionen fremsat Forslag om at indrette Læsestuer i Forsamlingshusene; her maatte da ogsaa Sognets Bogsamling anbringes. Mit Foredrag blev trykt i „Vor Ungdom“ og blev i Særtryk sendt til en Del af de danske Aviser, som refererede Hovedindholdet af det.

Det begyndte at blive vanskeligt for mig at bestride de Udgifter, som mit Agitationsarbejde for Bibliotekssagen paaførte mig. Det lykkedes, efter forskellige Vanskeligheder, ved daværende Körtorchef *A. P. Weis's* Hjælp at faa en Ordning, hvorved den Bevilling, der var tilstaaet „Komiteen til Uddeling af Boggaver“, 10,000 Kr., fra Finansaaret 1897/98 forhøjedes med 4000 Kr., og Komiteen suppleredes med mig, hvem det blev overdraget at udføre det med Forhøjelsen af Bevillingen følgende Arbejde med Købstadbibliotekerne; med Komiteens øvrige Arbejde havde jeg intet at gøre.

I Foraaret 1897 søgte jeg at organisere et Samarbejde mellem Folkebogsamlingerne i Omegnen af Horsens; det førte ikke denne Gang til noget Resultat.

Den Forbindelse, som jeg havde faaet med engelske Bibliotekarer, medførte, at jeg blev opfordret til at være Medindbyder til det andet internationale Biblioteksmøde, der skulde afholdes i London d. 13.—16. Juli, samt til paa Mødet at holde et Foredrag om Biblioteksforholdene i de nordiske Lande i Europa¹⁾. Mødet holdtes i Londons Raadhus, Guildhall; i den store Sal, hvor de berømte Lord-Mayor Banketter afholdes, var der en Udstilling af Biblioteksmateriel, hvoraf jeg lærte meget; Foredragene holdtes i Raadssalen. Den Diskussion, der interesserede mig mest, var den om „aabne Hylder“. At give Laanerne Adgang til Hylderne er

¹⁾ The public libraries of the northern states of Europe (Transactions and proceedings of the 2. internat. Library Conference 1897. Lond. 1898. S.135—141).

nu saa almindeligt, at man glemmer, hvor haardt der er kæmpet for dette Spørgsmaals Løsning. Det havde været fremme paa det første internationale Biblioteksmøde i London i 1877; her havde saa godt som alle talt imod det, ogsaa *Melvil Dewey*. Menovre i Amerika havde man arbejdet videre med Sagen, og ved dette Møde, hvor den blev fremført af *W. Brett*, Bibliotekar ved Biblioteket i Cleveland, Ohio, optraadte Amerikanerne som Forsvarere af den, medens Englænderne med enkelte Undtagelser, heriblandt *James D. Brown*, der havde prøvet aabne Hylde i nogle Aar i sit Bibliotek i Islington, London, gik imod den. Det var vel nok den Diskussion, der satte Sindene stærkest i Bevægelse.

For mig fik disse uforglemmelige Dage særlig Betydning ved Samværet med amerikanske Bibliotekarer. Jeg traf dem ved Mødets mange Fester og Sammenkomster (hos Londons Lord-Mayor, hos forskellige rige Adelsmænd, i flere Klubber), hvor der var god Lejlighed til Samtaler. Den store og venlige Hjælpsomhed, som de siden viste mig, naturligvis særlig under mit Ophold i Amerika i 1902, blev af den største Betydning for mit Arbejde og var mig til megen Opmuntring under de ofte ret trælsomme Kaar, under hvilke det blev udført. Men mit største Udbytte af Mødet var dog Følelsen af, at jeg var kommet med i et Verdensarbejde, og at jeg i mit eget Arbejde, saaledes som en engelsk Bibliotekar, der tog Ordet efter mit Foredrag, lovede mig, kunde gøre Regning paa Hjælp fra de Lande, der var kommet videre med Sagen end mit eget Land. Det Løfte er ærligt blevet holdt.

Jeg begyndte nu ogsaa at faa Hjælp til Arbejdet herhjemme. Ved det Møde, som Højskolernes og Landbrugsskolernes Lærere afholdt i Lyngby September 1897, indledede Højskoleforstander *Schrøder* en Drøftelse om Højskolens Stilling til Folkets Læsning. Der blev nedsat et Udvalg til at virke for Udbredelse af god Læsning.

I Oktober indledede jeg efter Indbydelse en Drøftelse paa Raadhuset i Slagelse om Folkebogsamlinger. Dette Møde fik det samme Forløb som saa mange andre, jeg senere har afholdt. I Forvejen sendte jeg en lille Artikel til *Byens Blade*, hvori jeg gjorde Rede for, hvad Mødet vilde komme til at behandle. Der mødte kun en lille Forsamling, men den fulgte Foredraget med Interesse og deltog livligt i Diskussionen. Denne bestod for en stor Del i Spørgsmaal til Indlederen om Sagens Ordning. Der blev nedsat et Udvalg, med hvilket jeg forhandlede videre. Der faldt under denne Forhandling en Bemærkning, som næsten altid kom frem ogsaa i andre Byer: maaske kunde der i andre Byer oprettes en Bogsamling, men denne By var noget for sig; i den vilde det være meget vanskeligt. Denne Indvending tabte jo efterhaanden, som den ene By efter den anden oprettede Biblioteker, sin Kraft. Udførlige Referater af Mødet i den stedlige Presse bragte dets Forhandlinger ud i videre Kredse, og Resultatet blev Oprettelsen af et Bibliotek.

Jeg havde i 1897 faaet Anmodning fra 3 Læger om at være dem behjælpelig med Oprettelsen af Bogsamlinger, bl. a. fra Læge *M. Rasmussen*, Snøde paa Langeland, som sammen med sin Hustru oprettede en Bogsamling delt i tre Afdelinger, der opstilledes i Kommunens tre Skoler. Jeg skrev da i „Ugeskrift for Læger“ Januar 1898 en lille Opfordring til Lægerne paa Landet om at hjælpe Lærerne med Arbejdet for at oprette Bogsamlinger; de kunde derigennem virke for, at Kundskab om Sundhedsplejen blev udbredt i videre Kredse; universitetsdannede Mænds Arbejde med denne Sag var en naturlig Form for Universitetsudvidelse.

I 1898 skrev jeg i Horsens lærde Skoles Indbydelsesskrift en Artikel om de lærde Statsskolers Biblioteker, gav en Oversigt over deres Størrelse og Arbejde og foreslog, at de alle blev offentlige og fik en noget længere Udlaanstid. Artiklen blev sendt til et større Antal Blade, hvoraf mange omtalte den udførligt. Tanken optoges af Kultusministeriet, der paa Finanslovforslaget 1900.01 søgte en Bevilling til Forhøjelse af nogle af Bibliotekerernes Løn.

Jeg var i disse Aar omtrent hvert Aar Censor ved Eksaminerne i de lærde Skoler og Realskolerne; derved fik jeg Lejlighed til at tale med mange Mennesker rundt om i Landet om Bibliotekssagen.

Men trods alle de mange Samtaler og det fornøjelige Samvær, de gav Anledning til, havde jeg ofte en stærk Følelse af Ensomhed i Arbejdet. Jeg trængte meget til at tale med Fagmænd om de — ofte rent tekniske — Spørgsmaal, som jeg gik og tumlede med i Tankerne. Kom jeg til de videnskabelige Bibliotekarer i København — og dem søgte jeg jævnlig til — mødte jeg megen Venlighed og fik ogsaa gennem Samtale med dem en vis Udløsning. Men de og jeg stod dog hverandre saa fjernt i Maal og Midler, at det ikke hjalp meget til at fjerne Ensomhedsfølelsen. Mine to Englandsrejser havde ogsaa af den Grund haft den største Betydning for mig. Og en stor Opmuntring fik jeg gennem den meget omfattende Brevveksling, som jeg førte med udenlandske Bibliotekarer og Oplysningsvenner.

Der var de tidligere omtalte Englændere, *Mr. MacAlister*, *Mr. Brown* og *Mr. Greenwood*, samt i Bibliotekaren i Bootle ved Liverpool *Mr. J. J. Ogle*, Forfatter af en Bog om de frie Biblioteker i England. Af Amerikanere brevvekslede jeg med Bibliotekaren ved John Crerar Library i Chicago *Mr. Clemens W. Andrews* og med Inspektøren for de offentlige Biblioteker i Staten New York *Mr. W. E. Eastman*. Dernæst kom jeg i Forbindelse med en Del Tyskere foruden Prof. Reyer. Blandt dem maa jeg først nævne Prof. *G. Hamdorff*, Malchin, Mecklenburg, der havde et betydeligt Kendskab til nordiske Oplysningsforhold. Han skrev til mig i Sommeren 1896 efter at have læst min Artikel i Reyers Handbuch des Volksbildungswesens. Siden da har han paa mange Maader vist mig et trofast Venskab. Med Dr. *C. Nörrenberg*, den Gang Bibliotekar i Kiel, nu i Düsseldorf, kom jeg i livlig Forbindelse, saa at jeg kunde følge hans store Arbejde for at faa de tyske Folkebiblioteker op i

en højere Plan. Gennem Mr. Ogle kom jeg i Forbindelse med Dr. *Ernst Schultze*, Hamburg, der paa denne Tid samlede Materiale til en Bog om Folkebiblioteker; han oprettede senere „Deutsche Dichter Gedächtniss Stiftung“, hvis Maal er at bevare Mindet om de tyske Digtere ved at arbejde for Udbredelsen af deres Værker. Ogsaa dette Bekendtskab førte til en meget livlig Brevveksling. Med Sekretæren for „Gesellschaft für Verbreitung von Volksbildung“ *J. Tews*, der har udført et meget betydeligt Arbejde for de smaa Biblioteker i Tyskland, vekslede jeg Breve og havde megen Nytte af hans Hjælp.

I Norge havde jeg Forbindelse med Redaktøren af „Kringsjaa“ *H. Tambs Lyche*, der under et Ophold i Amerika var bleven begejstret for Bibliotekssagen og ofte behandlede den i sit Tidsskrift. I Sverige var det de tidligere omtalte Oplysningsvenner Frk. *Anna Sandström* og Overlærer *A. Dalin* samt Læroverksrådet *N. G. V. Lagerstedt*, jeg havde Forbindelse med. For Finlands Vedkommende vekslede jeg Breve med Bibliotekaren ved Helsingfors Folkebibliotek Dr. *Hugo Bergroth*. —

De Aar, der var gaaet, havde været meget lykkelige for mig; jeg havde været lykkelig i min Skole og lykkelig ved det nye Arbejde, som jeg havde set udvikle sig i de sidste 7 Aar, og som havde bragt mig i Forbindelse med saa mange udmærkede Mennesker. Gennem mine Rejser omkring i Landet og gennem Brevveksling med mange Landsmænd havde jeg efterhaanden faaet ret god Underretning om Bibliotekssagens Stilling og særlig faaet et stærkt Indtryk af, hvor langt vi var tilbage. Gennem mit Bekendtskab med fremmed Bibliotekslitteratur, gennem personlig Bekendtskab eller Brevveksling med Foregangsmænd for Sagen i flere Lande, særlig England og Amerika, og gennem mine to Rejser til England havde jeg faaet en sikker Forestilling om, i hvilken Retning Udviklingen skulde søges ført, og hvorledes et nyt Bibliotekssystem skulde bygges op. Nu gjaldt det blot om at faa Lejlighed og Lov til at tage fat. Det lod ikke længe vente paa sig. I 1899 ophævedes „Komiteen til Uddeling af Boggaver“, efter at Dr. Winkel Horn var død i November 1898; den afløstes af „Komiteen til Understøttelse af Folkebogsamlinger“, hvis Medlemmer blev Kontorchef *A. P. Weis* og mig. Saaledes fik jeg Ledelsen af den praktiske Del af Statens Arbejde for Udviklingen af Bibliotekssagen baade i By og paa Land, en langt mere omfattende Virksomhed end den, jeg hidtil havde haft.

II. 1899—1910.

Folkebibliotekernes Stilling paa den Tid, da Statens Komité til Understøttelse af Folkebogsamlinger begyndte sin Virksomhed (April 1899), kan i Korthed karakteriseres saaledes: der var begyndt en Bevægelse for Oprettelse af Biblioteker i Købstæderne,

smaa og uden Læsestue¹⁾); paa Landet havde der været en stærk Tilbagegang, saa at kun noget over 100 Biblioteker i 1899 søgte om Statstilskud. Der var ringe Forstaaelse af, hvad et Bibliotek kan yde, og de oprettede Biblioteker skulde ikke lære Folk meget herom, indskrænkede som de var til at være gode Lejebiblioteker eller, som et Blad kaldte dem, smaa Udlaansforeninger. Lokalerne var ogsaa yderst primitive, ofte et Hjørne i en Skolestue. Jeg mindes et Udlaanslokale i et af Københavns Kommunes Folkebiblioteker. Et Forværelse adskilt fra Bogsamlingen ved en Væg, vistnok en malet Glasvæg; gennem et Hul i den blev de tidligere laante Bøger og en Ønskeseddel stukket ind, og gennem Hullet (eller det var maaske et andet Hul) blev Ønskesedlen og et Par nye Bøger stukket ud. Den gamle Forestilling om en Bibliotekar som en Bogorm var endnu den almindelige; det er oftere hændt mig, at Folk til mig har udtrykt deres Forbavselse over mit Udseende, jeg burde have været mager, bleg og nærsynet. Der var ogsaa de Biblioteker, hvor Folk behandlede saaledes, at der til Forestillingen om en Bogorm føjede sig den om en Pladshund. Dette gjaldt dog ikke Folkebibliotekerne; det var netop deres Styrke, at de som Regel lededes af Mænd (næsten aldrig Kvinder), der uegennyttigt ofrede sig for at hjælpe Folk til god Læsning.

Det stod klart for mig, at skulde det lykkes at komme fremad med Bibliotekssagen, maatte vi her i Danmark lære de engelsktalende Følks Biblioteker at kende for derigennem at faa en Forestilling om, hvor nyttig en Ting et velordnet Bibliotekssystem er for hele Folket. Desuden maatte der arbejdes for et meget større Kendskab til Biblioteksteknikken og til den Litteratur, der egnede sig for Folkebibliotekerne, særlig Oplysningslitteratur. Og det hjalp ikke meget at arbejde for Folkebiblioteker, naar Skolens Brug af Bøger var en saadan, at den ofte snarere skræmmede Børnene fra Bøgerne end lærte dem at bruge Bøger og vakte Kærlighed til dem. Derfor maatte der arbejdes for Børnebogsamlinger. —

Det lykkedes at faa dette sidste Spørgsmaal optaget paa Programmet for Danmarks Lærerforenings 5. almindelige Skolemøde i København August 1899. Forinden Mødet fik jeg Foreningens til at foretage en Undersøgelse om Børnebogsamlingernes nuværende Tilstand ved at udsende Forespørgsler til Foreningens ca. 120 Kredse. Resultatet var højst sørgeligt. Der kom Svar fra 29 Kredse. 6 af dem oplyste, at der ingen Børnebogsamlinger fandtes i Kredsen. Fra de øvrige 23 kom der Meddelelse om ialt 58 Bogsamlinger. Paa Mødet holdt Overlærer P. Petersen, Hillerød, og jeg Foredrag om Sagen. Der var mødt meget faa, og det lykkedes ikke at faa nogen Diskussion i Gang.

Paa Finansloven for 1899—1900 fandtes en Bevilling til Udgivelsen af en Bog om Folkebogsamlingernes Historie og Indret-

¹⁾ Siden 1892 var der oprettet Biblioteker i 13 Købstæder: Hillerød, Frederikssund, Køge, Stege, Slagelse, Kerteminde, Middelfart, Vejle, Horsens, Aalborg, Varde, Esbjerg og Ribe.

ning. Ogsaa den Raben-Levetzauseke Fond gav mig en Understøttelse til den. Bogen skulde dels give Oplysning om de forskellige Landes Folkebiblioteker, særlig hos de engelsktalende Folk, dels give Vejledning ved Oprettelse og Drift af Bibliotekerne, herunder en Fremstilling af Biblioteksteknikken. Ved Udarbejdelsen af den fik jeg megen Hjælp fra de mange udenlandske Bibliotekarer, jeg var kommen i Forbindelse med. Foruden de tidligere nævnte hjælp de følgende mig: Mr. *Frank Pacy* i England, Dr. *Melvil Dewey*, Mr. *W. R. Eastman*, Inspektør ved de offentlige Biblioteker i Staten New York, og Mr. *F. A. Hutchins*, Sekretær ved Wisconsin Free Library Commission i Amerika, de Heer *J. Bruinwold Riedel*, Sekretær ved De Maatschappij tot nut van't algemeen i Holland, Magistratsbibliotekar *A. Buchholtz* i Berlin, Biblioteksassistent *K. Fischer*, Bibliotekar *H. Nyhuus* og Redaktør *Oddmund Vik* i Norge, Dr. *K. Hildebrand* og Dr. *N. G. W. Lagerstedt* i Sverige og Dr. *P. Nordmann* i Finland. Herhjemme søgte jeg Hjælp hos Overbibliotekarerne Dr. *Chr. Bruun* og Dr. *S. Birker Smith* samt hos Bogbindermester *Anker Kyster*, København. Min Kollega Adjunkt *V. Østerberg* hjalp mig ofte ved Bogens Udarbejdelse. Arbejdet var paa mange Maader vanskeligt, bl. a. fordi der skulde findes danske Benævnelser for forskellige Forhold og Ting, som ikke havde været omtalt tidligere paa Dansk¹⁾; jeg maatte derfor ogsaa danne nogle nye Ord. Men det var paa den anden Side et yderst fornøjeligt Arbejde at fortælle om de udmærkede Biblioteksforhold i England og Amerika, og det var en lykkelig Fornemmelse gennem Fremstillingen at faa Orden paa alt det Stof, jeg efterhaanden havde samlet vedrørende Biblioteksteknikken. Bogen blev forsaavidt skrevet paa et meget heldigt Tidspunkt, som man i Amerika, hvorfra jeg særlig hentede mine Oplysninger, netop da havde faaet udviklet Systemer for de forskellige Sider af Teknikken, Resultatet af lange og omhyggelige Overvejelser og Prøvelser. Der er, hvad denne Side af Biblioteksarbejdet angaar, kun sket ubetydelige Forandringer siden da. Kun burde jeg have lagt Fremstillingen af Katalogisering mere tilrette efter Brugen af Kortkataloger. Disse havde ikke den Gang naaet den Udvikling og Brug som nu.

Bogen udkom i August 1900²⁾. Den blev anmeldt i en stor Del af Landets Blade og hjalp ogsaa derved til at bringe Bibliotekssagen frem til Drøftelse. Den blev i et Bind, som jeg den Gang ansaa for et Mønsterbind, sendt til alle Landets Biblioteker og efterhaanden til de nyoprettede.

¹⁾ Om Biblioteksteknik var der ikke udkommet nogen dansk Fremstilling, siden C. Molbech havde skrevet derom i „Nordisk Tidsskrift for Historie, Litteratur og Konst“ 1828 og 1829. (Om offentlige Bibliotheker, Bibliothekarer og det, man kalder Bibliotheksvidenskab. Tidsskriftets Bd. 2 S. 1 - 49, 352 - 93, Bd. 3 S. 423—92.) Fremstillingen er ogsaa udgivet som særlig Bog.

²⁾ *Andr. Sch. Steenberg*: Folkebogsamlinger, deres Historie og Indretning. Aarh. og Kbh. 1900. 6 og 176 S. ill.

I Efteraaret 1899 udsendte Komiteen sine første 5 Vandrebogsamlinger, hver indeholdende ca. 50 Bd. anbragte i solide smaa Bogskabe, forsynede med trykte Kataloger og med en Udlaansnotering paa Kort; de udlaantes til begyndende Biblioteker paa Landet i 6 Maaneder. Jeg erindrer tydeligt min Glæde, da jeg ledsagede den Trækvogn, paa hvilken de blev kørt ned til Bane-
gaarden i Horsens.

Samme Efteraar kom Harboøre atter til at gøre sig bemærket i Folkebibliotekernes Historie. Den bekendte unge Præst *Anton Jensen* havde faaet indsamlet Bøger til et Folkebibliotek. Den 31. Oktober slog Lynet ned i Harboøre Præstegaard, der nedbrændte fuldstændigt. Den 2. November indeholdt „Kristeligt Dagblad“ en Meddelelse om, at den Bogsamling, som Pastor Jensen havde indsamlet, og „som efter hans Udsagn skulde tjene til at fremkalde et andet Livssyn og en sundere Oplysning hos de formærkede Harboørefolk“, var brændt. „Foreløbig bliver det altsaa ikke til noget med den Oplysning, men Mørket faar fremdeles Lov til at ruge over det stakkels Harboøre. Eller dette skulde vel ikke være et Tegn fra Herren selv paa, at Hr. Jensens Oplysning duer ikke; men at den gamle er bedre?“ Der udviklede sig en Diskussion om denne Artikel, hvori der bl. a. blev gjort opmærksom paa, at der om Sommeren var brændt en Kirke paa Lolland ved Lynnedslag, hvad der altsaa ogsaa maatte kunne udlægges som et Tegn paa Herrens Mishag. Pastor Jensen oplyste nogle Dage efter, at de to Tredjedele af Bogsamlingen var anbragte andet Steds, saa at kun en Tredjedel var gaaet til Grunde. —

I 1900 var der Verdensudstilling i Paris. Sammen med den afholdtes 20.—23. August en international Bibliotekskongres. Paa denne var jeg officiel Delegeret for Danmark og gav en Oversigt over, hvad der hos os var gjort for at oprette Folkebiblioteker i smaa Kommuner¹⁾.

Paa dette Møde gjorde jeg et Bekendtskab, som har været mig til stor Nytte og Glæde, Miss *Mary W. Plummer*, Direktør for Pratt Institute Library School, Brooklyn, New York. Hun var officiel Delegeret for N. Amerikas forenede Stater og gav paa Mødet Meddelelse om Samarbejdet mellem Skoler og Biblioteker i Amerika. Hun havde paa Verdensudstillingen indrettet en Biblioteksudstilling; den gennemgik hun med mig, og vi drøftede ivrigt tekniske og andre Biblioteksspørgsmaal. Dette bestyrkede mig yderligere i det Forsæt at søge at komme til at studere de amerikanske Biblioteker paa Stedet.

¹⁾ Étude sur les efforts faits en Danemark pour établir des bibliothèques populaires dans les petites communes. Congrès international des bibliothécaires tenu à Paris du 20. au 23. août 1900. Procès-verbaux et mémoires publiés par Henry Martin. Paris 1901. S. 77—81. Redaktøren ønskede optaget i Beretningen et Billede af de før omtalte Vandrebogsamlinger (Bogens eneste Billede). Paa Mødet gav den engelske Bibliotekar Archibald Clarke en Skitse af Frederik Rostgaards Levned og hans Arbejde i Bibliotekerne; Fremstillingen var bygget paa C. W. Bruun: Fr. Rostgaard og hans Samtid. Kbh. 1870—71.

Ogsaa ved dette Biblioteksmøde var der god Lejlighed til Samtale med Kolleger ved de forskellige Fester (bl. a. hos Præsident Loubet, paa Raadhuset og hos en Bibliofil Prins Roland Bonaparte). Men de fleste Deltagere i Kongressen var fra Europas Fastland (af ca. 250 Deltagere var kun 10 fra Storbritannien og Irland og ca. 25 fra Amerika). Kongressens Forhandlinger kom derfor mere til at behandle de videnskabelige Biblioteker, og jeg lærte langt mindre end i London. Heller ikke af Folkebibliotekerne i Paris var der meget at lære.

Jeg var en Maaned i Paris. Udstillingen var aldeles betagende og Byen om muligt endnu dejligere end ellers. Men til at arbejde i og til at lære i — ogsaa lære at arbejde — var London efter mit Skøn langt bedre, og det skønne Paris har ikke kunnet fortrænge den Plads, som London har faaet i mit Hjerte.

I Foraaret 1901 fik jeg en Indbydelse til at deltage i „Studenternas folkbildningsmöte“ i Uppsala 9.—12. Maj og indlede en Diskussion om Folkebiblioteker. Der var i Slutningen af forrige Aarhundrede hos Studenterne i Uppsala opstaaet en Trang til at virke for, hvad Svenskerne kalder „folkbildning“ (vi bør kalde det „Folkedannelse“; „Folkeoplysning“ dækker ikke Begrebet „folkbildning“, der ogsaa omfatter „nöjeskultur“; denne fremmes ved Teaterforestillinger, Koncerter, Folkedanse o. lign.). De havde til dette Formaal stiftet to Foreninger: „Verdandi“ for de radikale Studenter og „Heimdal“ for de mere konservative. Begge virkede ved at udgive populære Smaaskrifter, arbejde for Folkebiblioteker og Foredrag. De to Foreninger slog sig sammen om dette Møde, hvortil der blev indbudt 27 Studenter- og Folkedannelsesforeninger i de fire nordiske Lande foruden en Del enkelte Personer. Mødet talte ca. 200 Deltagere, blandt dem ogsaa Repræsentanter for det danske Universitet og det danske Studentsamfund. Der blev bl. a. forhandlet om Universitetets Folkedannelsesarbejde, om populærvidenskabelige Forelæsninger og populærvidenskabelige Smaaskrifter. Efter mit Foredrag om Folkebiblioteker var der en meget livlig Diskussion. Bibliotekar *Haakon Nyhuus* fra Kristiania forelagde den Plan for en Centralisation af Folkebiblioteksarbejdet i Norge, som han netop var ved at gennemføre. Ogsaa fra Sverige, Finland og Danmark var der Deltagere i Diskussionen. Der vedtoges en Resolution om Nødvendigheden af Statstilskud til Folkebibliotekerne, hvilket endnu hverken fandtes i Sverige eller Finland. Om Aftenen holdt en Del af os et privat Biblioteksmøde, og jeg sluttede Arbejdsvenskab med flere Mænd, som har spillet en betydelig Rolle i Sveriges offentlige Liv; jeg har endnu bevaret Forbindelsen med dem. Som Resultat af Mødet fremkom ogsaa en Opfordring til mig om til Foreningen „Verdandi“ at skrive en lille Fremstilling af Folkebibliotekernes Historie og Indretning. Den udkom i 1902¹⁾.

¹⁾ *Andr. Sch. Steenberg*: Om folkebibliotek. Studentforeningen Verdandis småskrifter 110. Stockh. 1902. 44 S. ill.

Jeg overværede Indvielsen af Aarhus Statsbibliotek d. 17. Juni 1902. Den smukke Biblioteksbygning viste sig desværre at have forskellige Mangler; den værste var vel nok, at der i en stor Del af Bogmagasinerne maatte bruges Stiger for at naa de øverste Hylde. Biblioteket blev sikkert ogsaa aabnet for tidligt. Dets mangelfulde Katalogisering, der har været saa skæbnesvanger for dets Udvikling, skyldes vel nok hovedsageligt dette Forhold; det er derved blevet hæmmet i sin store og fortjenstfulde Virksomhed for at udbrede oplysende Litteratur til hele Landet.

Siden jeg i 1892 var begyndt at arbejde for Folkebibliotekerne, havde jeg, naar der ses bort fra Avisartikler i den stedlige Agitation for Oprettelsen af et Bibliotek, været ene om at skrive om Sagen. Nu begyndte jeg ogsaa i den Henseende at faa Hjælp. En af de første Artikler var af Overlærer *P. Petersen*, Hillerød, i „Højskolebladet“, Juli 1902: Hvad læses der i Folkebogsamlingerne.

For mig fik Aaret 1902 sin største Betydning ved, at det lykkedes mig i Efteraaret at faa Lejlighed til et Besøg i de folkelige Bibliotekers forjættede Land, Amerika. Efter en herlig Overrejse med „Oscar den Anden“ kom jeg til New York d. 7. September og blev straks hjulpet udmærket tilrette af Miss Mary W. Plummer og andre Bibliotekarer i New York, hvoriblandt den danskfødte *Axel Moth*; jeg mindes ogsaa en smuk Efteraarsdag, da Bibliotekaren ved Brooklyn offentlige Biblioteker *Frank P. Hill* i en lille Run-about kørte mig fra det ene lille Hjælpebibliotek til det andet. Jeg havde det store Held at komme til at deltage i Staten New Yorks Biblioteksforenings Møde i Adirondack-Bjergene 19.—29. September. Vi boede i Lake Placid Club's Villaer. Mødet var en Mellemting mellem et Arbejds- og et Rekreativmøde. Vi færdedes i den herlige Egn, mellem Bjergene og paa Søerne. Om Aftenen, og naar det en enkelt Dag var Regnvejr, arbejdede vi; der var Foredrag og Diskussioner, enten for alle Mødets Deltagere eller for en mindre Kreds ved de saakaldte „Round table“ Møder. Jeg gav ved et Aftenmøde en kort Fremstilling af vort Arbejde i Danmark og fik, ligesom i London, Løfte om Hjælp til Arbejdet. Ved Mødet traf jeg nogle af de Bibliotekarer, som jeg havde brevvekslet med, og gjorde flere nye Bekendtskaber. Alle var de meget ivrige for at hjælpe mig med at lægge en Plan for min Rejse, der kunde give mig det bedste Udbytte.

Fra Lake Placid Club rejste jeg til Albany for Statsbibliotekets og Biblioteksskolens Skyld. Her hørte jeg Melvil Dewey holde Foredrag og saa Statscentralen for Vandre-Bogsamlinger og -Billedsamlinger. Saa gik Turen til Buffalo, hvor jeg særlig studerede Samarbejdet mellem Bibliotek og Skole, og til Madison, Hovedstaden i Staten Wisconsin, hvor jeg satte mig ind i Statens Bibliotekskomité's Arbejde; dette var et af de Steder, hvor jeg lærte mest, fordi Forholdene var forholdsvis smaa og Biblioteksbevægelsen temmelig ny, saa at Sammenligningen med Danmark var lettere

end andet Steds. Derfra til Chicago, hvis Bibliotekssystem med et stort kommunalt frit offentligt Bibliotek og to store Specialbiblioteker var af stor Interesse, og hvor jeg traf Redaktøren af det ene store Bibliotekstidsskrift „Public Libraries“, Miss *Mary E. Ahern*, med hvem jeg siden har staaet i livlig Forbindelse. I Pittsburg saa jeg det store Carnegie-Bibliotek med dets Biblioteksskole for Børnebibliotekarer og dets mange Hjælpebiblioteker, hvis Bygninger var af en Type, der passede udmærket for vore Købstadsbiblioteker. I Washington saa jeg Kongresbiblioteket, vel nok Verdens pragtfuldeste Bibliotek; et Besøg i det om Aftenen, naar det er oplyst, vil man aldrig glemme. Saa afsluttede jeg med at rejse rundt i Massachusetts, hvor jeg bl. a. saa „Library Bureau“s Fabrik for Biblioteksmateriel; hele den moderne Anvendelse af Kort i Forretninglivet er udgaet fra Bibliotekerne og denne Fabrik¹⁾. Ogsaa det smukke offentlige Bibliotek i Boston saa jeg. Det var en mærkelig lykkelig Fornemmelse, jeg oftere havde i Amerika, at se de Biblioteker, som jeg allerede i flere Aar havde kendt gennem Beskrivelse, og som jeg atter og atter havde omtalt i mine Foredrag. I Northampton besøgte jeg Bibliotekaren *M. A. Cutter* og havde den Fornejelse af ham at høre hans egen Fremstilling af, hvorledes han havde udarbejdet sine „author-marks“. Den 19. November sejlede jeg fra New York med „Deutschland“; jeg havde været i Amerika i 72 Dage og havde i den Tid set ca. 50 Biblioteker.

For mig, der skulde lede Udviklingen af de folkelige Biblioteker i Danmark, var denne Rejse af umaadelig Betydning. Jeg blev bekendt med forskellige Staters (New Yorks, Massachusetts', Wisconsin's) og en Række Byers Biblioteksorganisation, jeg overværede en Del Biblioteksmøder (fra Mødet i Adirondack-Bjergene til et lille Møde i en Landsby i Massachusetts), og jeg fulgte Undervisningen i to Biblioteksskoler. Jeg saa Biblioteker af alle mulige Størrelser og fulgte den daglige Drift i mange af dem. Jeg lærte den amerikanske Biblioteksteknik — ogsaa i Samarbejdet med Skolerne — og det amerikanske Biblioteksmateriel at kende. Men først og fremmest lærte jeg en stor Del Bibliotekarer at kende, og jeg beundrede hos dem den „library spirit“, der har gjort Bibliotekerne til saa betydelig en Samfundsmagt i Amerika.

Jeg var imidlertid ogsaa klar over, at den Begejstring for det amerikanske Biblioteksarbejde, som ganske naturligt vækkes, og som vel nok forøges, naar man som en hædret Gæst møder storartet Hjælpsomhed og Venlighed af Mennesker, der selv er bejstrede for Arbejdet, kunde friste til uden tilstrækkelig Kritik at

¹⁾ Foranlediget ved et Besøg i Massachusetts General Hospital, Boston, hvor en Ven af mig var ansat, søgte jeg efter min Hjemkomst ved en Artikel i Ugeskrift for Læger („Katalogisering af Sygejournaler“. Aarg. 1903. S. 578—83) at gøre vore Læger opmærksomme paa den store Fordel ved Anvendelse af Kort. Jeg tror ikke, at Artiklen gjorde synderlig Virkning; nu bruges jo Kort meget almindeligt paa Hospitaler og af Læger.

søge de hjemlige Former for Arbejdet erstattede af de fremmede. Et længere Ophold vilde have gjort Dommen sikrere. Jeg havde imidlertid det Held, at min ældste Datter, Fru Jeannette Cohn, der senere var ansat i Statens Bogsamlingskomité, i to Aar deltog i Biblioteksarbejdet i Amerika, først som Elev i Biblioteksskolen i Pittsburg, senere som Biblioteksassistent i Cleveland, og derpaa i et Fjerdingaar besøgte en Del amerikanske Biblioteker. Gennem hende fik jeg min Viden og min Dom om amerikanske Biblioteker sikrere underbygget.

Jeg kan sige, at jeg paa min Rejse omkring i Amerika gik fra Haand til Haand, saa stor var den Elskværdighed og Hjælpsomhed, som blev mig vist. Jeg mindes mine amerikanske Venner — og Veninder — med stor Taknemlighed, og jeg er glad over endnu at staa i Forbindelse med ikke faa af dem.

Efter min Hjemkomst fra Amerika tog jeg igen fat paa Arbejdet. Naturligvis havde mine Besøg i amerikanske Biblioteker og mine Samtaler med Bibliotekarerne derovre givet mig mange Tilskyndelser. Jeg havde i Amerika hvert Øjeblik sagt til mig selv: Det er noget, som kan bruges hjemme. Jeg havde faaet mit Syn paa Biblioteksarbejdet udvidet og fæstnet.

Det kunde jo ikke undgaas, at jeg kom til at anstille Sammenligninger mellem Biblioteksforholdene i Amerika og dem herhjemme; særligt syntes Forstaaelsen hos os af Bibliotekernes Arbejde mig saa fortvivlende langt tilbage. Men der var jo ikke andet at gøre end at søge at tage saa meget kraftigere fat. Og det blev mig mere og mere klart, at skulde der udrettes noget, nyttede det ikke at sidde og vente, til Folk kom til mig; jeg maatte, om jeg saa maa sige, paatvinge mig Folks Opmærksomhed.

Agitationen for Bøger og Biblioteker vanskeliggjordes ved, at den maatte føres paa en Tid, da der endnu stod stærke Efterdønninger efter Grundtvigs Kamp mod Misbrug af Bøger. Den Kritik, der er udtrykt i de kraftige Kampord: det levende Ord og det døde Bogstav, var af mange blevet opfattet saaledes, at det havde skadet deres Forhold til Bøgerne, og der var hos mange blevet vakt en Mistro til Arbejdet for at fremme Læsningen som Oplysningsmiddel, som jeg atter og atter sporede, og som ikke kunde have været fundet i noget andet Land. Det var sikkert et Udtryk for mange Menneskers Opfattelse, naar en Deltager i Diskussionen om Biblioteker stod op og sagde: „Vil man lære noget, skal man høre Foredrag; vil man underholdes, skal man læse Bøger“. Det var vel ogsaa et rigtigt Udtryk for en stor Mængde Menneskers Læsevne. Jeg maatte derfor i Agitationen gøre Rede for Forholdet mellem det talte og det skrevne Ord i Oplysningsarbejdet.

Jeg mødte megen Velvilje fra min Skoles Side, saa at mine Timer blev lagte med særligt Hensyn til mit Biblioteksarbejde, og jeg kunde derfor udvide min agitatoriske og raadgivende Virksomhed.

Det vil blive for vidtløftigt at vedblive med at fremføre disse

Erindringer i Tidsorden, saaledes som jeg hidtil har kunnet gøre; jeg maa samle dem om de enkelte Sider af Arbejdet.

Først Foredragsvirksomheden. Den faldt i to Dele. Jeg holdt Foredrag og indledede Diskussioner for i al Almindelighed at faa Folk til at indse, hvad der kunde naas ved Hjælp af et godt Bibliotek; disse Foredrag førte ikke umiddelbart til Oprettelsen af et Bibliotek. Andre Foredrag blev derimod holdte for at skaffe et Bibliotek oprettet paa et bestemt Sted.

Hvad de første Foredrag angaar, da søgte jeg særligt at komme til at tale ved de Møder, hvor Lærerne samlede. De havde jo lige fra Begyndelsen været min bedste Hjælp. Mellem 1899 og 1906 — jeg sætter dette Tidsrum, fordi der i sidstnævnte Aar indtraadte noget forandrede Forhold efter Oprettelsen af Foreningen „Danmarks Folkebogsamlinger“ — holdt jeg Foredrag om Bibliotekssagen paa det almindelige jyske Skolemøde i Aarhus Maj 1899, ved Pinseskolemødet i Roskilde 1900, ved et Kursus for Lærere paa Vallekilde Højskole i 1903, paa Statens Lærerhøjskole og ved Dansk Skoleforenings Kursus paa Vestbirk Højskole for Lærere i 1904. Desuden holdt jeg Foredrag i Studentsamfundet, i Købmandsskolen i København, ved et Ungdomsforeningsmøde paa Skamlingsbankens Højskole.

Af den anden Slags holdt jeg i nævnte Tidsrum Foredrag i: Silkeborg, Ringkøbing, Roskilde, Hjørring, Løgstør, Kalundborg, Viborg, Herning, Rudkøbing, Hobro, Vordingborg og Kolding. De forløb omtrent som det Møde i Slagelse, jeg tidligere har omtalt, og deres Resultat var overalt, undtagen i Løgstør, Oprettelsen af et Bibliotek, i Almindelighed uden Læsestue. Mødet i Kolding førte til Oprettelsen af en Læsestue i Forbindelse med det ældre Bibliotek. Et enkelt Sted, i Herning, vilde Folk af Indre Mission ikke være med, da de ikke følte sig trygge ved Bogvalget, men andre Steder var der fuld Enighed om at støtte Biblioteket. En særlig Form havde Mødet i Holbæk, hvor man ønskede at oprette et Bibliotek, der skulde virke for hele Amtet. Mødet holdtes en Sommereftermiddag i et herligt Vejr i Hotel Issefjords Havesal, og Resultatet blev Amtsbogsamlingens Oprettelse.

Men hvor var de smaa, de Biblioteker, der blev oprettede, og hvor var det vanskeligt at faa Penge til dem. Og saa var det jo helt uopdyrket Land; der var ikke eet velindrettet Bibliotek at vise hen til. Jeg var ene paa Møderne om at føre Sagen frem, selv om jeg fik velvillig Tilslutning til mine Tanker. Jeg mindedes med Misundelse et Biblioteksmøde i en Landsby, Haydenville, i Massachusetts, hvor fire Indledere behandlede Spørgsmaalene: Hvad kan vi finde i Bøgerne? Biblioteker som Opdragere, Hvorledes jeg benytter Biblioteket, Hvorfor hver Borger skal værdsætte Biblioteket, og hvor Deltagerne efter Mødet kunde køre med Sporvogn ind til Northampton og se det udmærkede Bibliotek derinde.

Jeg gjorde i disse Foredrag Rede for de forskellige Sider af Læsning: Avislæsning, underholdende Læsning, særlig Romaner,

men ogsaa anden Læsning, kundskabsgivende Læsning, af hvilken jeg særligt fremhævede Opslagslæsningen med Brugen af Haandbøger, hvad der i høj Grad tiltrængtes; jeg fremhævede Bøgenes Betydning som Arbejdsredskaber, ogsaa i det praktiske Liv. Dernæst gav jeg en Skildring af engelske og amerikanske Biblioteker, især af deres Læsesale. Jeg maatte ogsaa ind paa den økonomiske Side af Sagen; det gjaldt jo om at faa Folk til at indse, at det betalte sig at ofre Penge paa et godt Bibliotek. Jeg omtalte den økonomiske Hjælp, der ligger i Samarbejdet mellem flere Biblioteker, særlig mellem store og smaa. Efterhaanden fik jeg en god Samling Lysbilleder til Hjælp ved Foredragene. Som jeg tidligere har nævnt, kom der i Regelen ikke mange til disse Foredrag. Det Emne, der behandlede, interesserede ikke Folk. Atter og atter har Tilhørerne efter mine Foredrag udtrykt deres Forbauselse over, at „Foredraget slet ikke var kedeligt“.

Jeg holdt ogsaa undertiden Foredrag om specielle Biblioteker. Saaledes talte jeg Februar 1904 i det kgl. Landhusholdningsselskab om Landbrugsbiblioteker og Udbredelse af Landbrugslitteratur¹⁾. Jeg var kommet i Forbindelse med Selskabet gennem dets Arbejde for Udgivelsen af Fortegnelser over Bøger passende for Sogne- og Landbrugsbiblioteker, et Arbejde, som det paabegyndte i 1807 og havde fortsat, sidste Gang ved Udgivelsen af en Bogfortegnelse i 1889. I 1900 nedsatte det et Udvalg til Udgivelsen af et Tillæg til denne; jeg blev Udvalgets Formand. Tillæget udkom i 1902; det indeholdt foruden Fortegnelsen over danske og norske Bøger en kort Fortegnelse over svenske Bøger og en lille „Vejledning til Oprettelse af Folkebogsamlinger“. — Selskabet havde hjulpet mig med Stof til dette Foredrag ved at lade foretage en Undersøgelse af de bestaaende Landbrugsbiblioteker; den bragte et lignende sørgeligt Resultat, som den tidligere omtalte Undersøgelse af Børnebogsamlinger. Af de 107 Landboforeninger meddelte 9, at de havde en Bogsamling, men en Undersøgelse af disse viste, at de saa godt som ingen nyere Landbrugslitteratur indeholdt; enkelte af dem gjorde Nytte som Romansamlinger. Dette Forhold var i god Overensstemmelse med en senere Udtalelse af en Landbrugslærer, med hvem jeg arbejdede i et Udvalg for Udbredelse af Landbrugslitteratur. Da jeg i Udvalget hævdede, at Landbrugsskolerne burde lære deres Elever at skaffe sig Oplysninger gennem Haandbøger, svarede han, at det var der ikke Tid til; Skolen havde sine Lektiebøger, som Eleverne skulde lære. Denne Stilling til Haandbøgerne og deres Brug var Landbrugsskolerne ikke ene om; de havde bl. a. Meningsfæller i Seminarierne, hvad jeg senere skal omtale.

I Maj 1904 deltog jeg i et Møde, som Universitetets Udvalg for folkelig Universitetsundervisning holdt med Delegerede fra de

¹⁾ Trykt i „Tidsskrift for Landøkonomi“ 1904. En Gengivelse af Foredraget findes i det tyske Tidsskrift „Das Land“ 1904 Nr. 23 og 24, og i det hollandske Tidsskrift „Vragen van den Dag“, 1904, Afl. 10.

stedlige Folkeuniversitetsforeninger. Jeg søgte paa dette Møde at faa Foreningerne til at komme i Samarbejde med Bibliotekerne omkring i Landet, saa at Tilhørerne ved Udvalgets Foredrag gennem Bøger kunde faa mere at vide om de Emner, som Foredragene vakte Interesse for.

Jeg har tidligere omtalt, hvorledes det mere og mere gik op for mig, hvor vigtigt det var at faa oprettet Børnebogsamlinger i Skolerne, at jeg havde faaet undersøgt, hvorledes det i Øjeblikket stod til med denne Sag — det stod meget slet til — og at jeg havde bragt Sagen frem paa et Skolemøde i København. Jeg førtes herved til at overveje Læsningens og Bøgernes Stilling i Skolens Arbejde. Det blev mig klart, at det ikke var nok at oprette Børnebogsamlinger; der maatte ske en Reform i Børnebogsamlingernes Stilling, de maatte sættes i organisk Forbindelse med Undervisningen. Jeg skrev i 1902 en Artikel „Skolen og Bøgerne“ i „Vor Ungdom“ og det svenske Tidsskrift „Verdandi“, i hvilket jeg behandlede dette Spørgsmaal, ogsaa under Henblik til amerikanske Forhold. Jeg hævdede, at hvis Skolen ikke lærte Børnene at bruge andre Bøger end Læsebogen og Lektiebøgerne, saa forsømte den en af sine vigtigste Pligter. Artiklen fremkom ogsaa i Uddrag i den danske og den svenske Lærerforenings Medlemsblad¹⁾ I mine Foredrag optog jeg mere og mere Spørgsmaalet om Børnebogsamlinger. Jeg holdt ogsaa Foredrag om Skolen og Bøgerne ved Sommerkurserne i Stockholm 1904 (ved disse talte jeg ogsaa om Folkebiblioteker) og ved det private nordiske Skolemøde paa Lunnevad Folkehøjskole i Sverige 1904. De omtalte Artikler sendte jeg til en Del danske, norske og svenske Lærere og Oplysningsvenner med Anmodning om, at de vilde sige mig deres Mening om de i Artiklen udtalte Tanker og Forslag; jeg fik Svar fra mange. Ogsaa efter mine Foredrag om Sagen fik jeg gennem den paafølgende Diskussion Spørgsmaalet yderligere belyst. Paa Grundlag af disse Forarbejder skrev jeg saa en lille Bog²⁾, der indeholdt Kapitlerne: Vort Folks Læsevne; Skolens Brug af Bøger; Skolens Læseundervisning, Læsevnens Udnyttelse; Forskellige Landes Børnebogsamlinger; Bogsamlingernes Plads i Skolens Arbejde; Bogsamlingens Indretning; desuden Litteraturfortegnelse og Sagliste.

Samtidig med, at jeg skrev denne Bog, forhandlede vor Komité med Kultusministeriet om et Statstilskud til Børnebogsamlinger i Folkeskolen. Vi fik Støtte af Ministeriets Konsulent i Folkeskolesager, Professor *N. A. Larsen*; Ministeriet fremsatte for Finansudvalget et Forslag om paa Finansloven 1905—06 at opføre et Beløb paa 5,000 Kr. til Bogsamlinger for Børn i Folkeskolen.

¹⁾ Danmarks Lærerforenings Medlemsblad 1903 Nr. 12; Svensk Läraretidning 10. Okt. 1904.

²⁾ Andr. Sch. Steenberg: Skolen og Bøgerne. Kbh. 1905. 44 S. ill. — En finsk Gengivelse: Koula ja Kirjat ved Wm. Sippola udkom i 1910 i Helsingfors. — Uddrag af den optoges i Zentralblatt für Volksbildungswesen 1906 Nr. 3—4.

Bevillingen blev vedtaget, og Ordningen af Børnebogsamlingerne blev nærmere bestemt ved Min. Cirkulære af 6. Juni 1905. Samtidig blev min Bog sendt til alle Skoler; en Del Eksemplarer blev ogsaa sendt til Uddeling i svenske og norske Skoler. I Sommeren 1905 kunde Komiteen derefter for første Gang uddele Understøttelser til Børnebogsamlinger i Folkeskolen. — Samtidig fik Komiteen en Bevilling til Understøttelse af Bogsamlinger for Lærere i Folkeskolen, og der udsendtes et Cirkulære af 21. Juni 1905 om deres Ordning og Drift. I disse Bogsamlinger har der kun været ringe Fremgang.

Ogsaa for de højere Skoler gjaldt det om at faa den frie Læsning længere frem. Paa de højere Almenskolors Læreres Foreningsmøde i Oktober 1904 indledede jeg en Diskussion om Skolen og Bøgerne; Resultatet blev bl. a., at der blev nedsat et Udvalg med mig som Formand til at udarbejde en Liste over Bøger, der egnede sig for Mellemskolens Elever. Den udkom i 1907.

Mit Arbejde med Skolens Stilling til Bøgerne førte mig ogsaa til at anstille Overvejelser over Seminariernes Forhold til Bøgerne. Kultusministeriet udsendte under 3. September 1904 et Cirkulære til Seminarierne, hvori det bl. a. meddelte, at Komiteen var villig til at lade mig afholde Foredrag paa Seminarierne om Folkebogsamlinger og om en udvidet og hensigtsmæssig Brug af Bøger i Skolen og tillige, om det maatte ønskes, give Raad med Hensyn til Ordningen og Brugen af Seminariets Bogsamling. Jeg begyndte nu at rejse rundt til Seminarierne, saa Biblioteket, holdt Foredrag for Eleverne, drøftede Sagen med Lærerne. Overalt blev jeg modtaget med megen Velvilje. Der var gode Biblioteker om end ofte meget tilfældigt sammensatte¹⁾. Eleverne benyttede den danske klassiske Skønlitteratur meget — Kendskab til den hørte med til Eksamensfordringerne — men iøvrigt brugte de kun Biblioteket lidt; de havde ikke Tid, de skulde læse Lektier. Og Læsestuerne! En Læsestue i moderne Forstand, et Sted, hvor man ved Hjælp af Haandbøger kunde sætte sig ind i et Spørgsmaal, fandtes ikke. Ofte var Læsestuen tillige Elevernes Avisstue, hvor Diskussionen gik livligt; det var ret almindeligt, at der i Læsestuen fandtes et Stueorgel til Elevernes Brug. Et Sted blev Læsestuen brugt til Barberstue. Og Haandbogsamling var der saa godt som ingen af. Jeg husker dog, at der et Sted stod de udkomne Aargange af „Vor Ungdom“, som Eleverne kunde bruge til pædagogiske Stile. Et Par andre Steder stod der et gammelt Konversationsleksikon. Naar jeg under Diskussionen fremsatte Forslag om en anden og bedre Brug af Bøgerne paa Seminarierne, løb jeg altid Panden mod en Mur; de omfattende Eksamensfordringer og den deraf følgende Lektielæsning. Jeg kunde atter og atter fremhæve, hvor det

¹⁾ Det morede mig i Biblioteket i Jelling Seminarium at finde et Nummeringssystem for Bøgerne, opfundet af en af Seminariets Lærere, der mindede lidt om Cutters Forfattermærker, men ikke var saa praktisk.

maatte virke indskrænkende paa Elevernes aandelige Horisont, at de omtrent ikke havde med andre Bøger at gøre end Lektiebøger; Svaret var altid: Eksamen. Men jeg opnaaede hos en Del af Eleverne at faa vakt Interesse for Folke- og Børnebiblioteker, hvad senere Breve til mig ofte bar Vidne om. —

Det nordiske Skolemøde i København 1905 frembød en udmærket Lejlighed til at bringe Bibliotekssagen frem. Skoledirektør *Joakim Larsen* og jeg holdt sammen Foredrag om Børnebiblioteker, han om Børnelæsning, jeg om Indrettelsen og Brugen af Børnebiblioteker; der var mange Tilhørere. Paa Mødet havde jeg faaet arrangeret den første nordiske Biblioteksudstilling. Den danske Afdeling var delt i en Fremstilling af de danske Folkebiblioteker og en Fremstilling af Folkebibliotekernes Indretning. Under den første fandtes bl. a. et Kort over Danmark med Angivelse af Folkebibliotekernes geografiske Fordeling, en trykt Fortegnelse over de statsunderstøttede Folkebiblioteker, en af Statens Vandrebogsamlinger, Udstillinger fra Københavns og Frederiksbergs Kommunes Folkebiblioteker, Arbejdernes Læseselskab og Kvindelig Læseforening, desuden Vandrebogsamlingssystemer fra Varde og Samsø. Folkebibliotekernes Indretning var fremstillet paa den Maade, at de Afsnit af min Bog: *Folkebogsamlinger*, der behandlede de forskellige Dele af Bibliotekets Indretning, var udtagne og opklæbde paa Pap, saa at de kunde stilles op; ved hvert Afsnit var stillet det Biblioteksmateriel, som hørte dertil, saa at man fik en anskuelig Fremstilling af hele Biblioteksteknikken fra Tilvækstnotering til Udlaansnotering. Desuden var der udstillet en lille Samling vedrørende Børne- og Lærerbiblioteker, en Samling Fotografier fra fremmede Landes Biblioteker og en Samling Bibliotekslitteratur, særlig Tidsskrifter. —

Statstilskuddet til Folkebibliotekerne viste sig, efterhaanden som Bibliotekernes Antal forøgedes, at være for lille. Paa Finanslovsforslaget for 1903—04 foreslog Ministeriet det forhøjet fra 14,500 til 15,500 Kr. Et Andragende fra 15 Folkebogsamlinger til Regering og Rigsdag om en yderligere Forhøjelse blev behandlet i Folketinget¹⁾ og blev her støttet af forskellige Folketingsmænd. Kultusministeren (*J. C. Christensen*) erklærede da, at Ministeriet ikke for Tiden fandt sig foranlediget til at foretage en yderligere Forøgelse af Tilskuddet. Ministeren ønskede, at Kommunerne i højere Grad end hidtil kom med i Arbejdet. Derfor var der gennem Indenrigsministeriet udsendt et Cirkulære (af 22. Dec. 1903) til samtlige Amtmænd, hvori disse anmodes om at henlede de kommunale Bestyrelses Opmærksomhed paa Folkebogsamlingernes Betydning og paa Ønskeligheden af, at der ydedes dem Tilskud af Kommunens Kasse; Kultusministeriet havde truffet den Bestemmelse, at der ved Fordelingen af Statstilskuddet til Folkebogsamlingerne skal tages Hensyn til, hvilke Ofre vedkommende Kom-

¹⁾ Rigsdagstidende, Folketingets Forhandlinger 1903, 69. Møde, Sp. 3341 o. flg.

mune bringer til dette Formaal. Ministeren udtalte, at naar dette var ordnet, var Tiden kommet til at lade Statskassen give yderligere Tilskud.

Det omtalte Fællesskab om et Andragende til Regering og Rigsdag om et forhøjet Statstilskud er det første Tegn paa Samarbejde mellem Bibliotekerne. Jeg havde allerede i nogen Tid gaaet og tumlet med Planer om en Forening for Bibliotekerne; jeg vilde have benyttet Skolemødet 1905 til at faa samlet Bibliotekarer til Drøftelse af denne Sag, men naaede ikke at faa Indbydelserne sendt ud. Saa fik jeg i August Brev fra Kommunalærer *Jens Bjerre*, Formand for Folkebogsamlingen i Lemvig, om en Sammenslutning af Landets Bogsamlinger; han nævnte i sit Brev forskellige Opgaver for en saadan Forening. Jeg svarede i Overensstemmelse med, hvad jeg har nævnt ovenfor, og skrev til nogle Bibliotekarer og Medlemmer af Biblioteksbestyrelser, som jeg mente var saa interesserede for Sagen, at de vilde være med til at indbyde til et Møde. Under vor Brevveksling om Sagen var jeg blevet klar over, at jeg helst maatte staa udenfor Foreningen, bl. a. fordi en af dens Opgaver skulde være at optræde med større Vægt overfor Regering og Rigsdag, hvad jeg i Følge min Stilling ikke kunde deltage i. Lærer Bjerre og jeg forhandlede ogsaa om Sagen, da jeg i Oktober holdt Foredrag ved Indvielsen af Lemvig Læsestue. Mødet blev fastsat til den 25. November 1905 Kl. 5 paa Jernbanehotellet i Fredericia, og en Indbydelse blev udsendt til alle Folkebiblioteker. Der mødte 50 Repræsentanter for disse. Lærer Bjerre gjorde Rede for Indbydernes Plan. Foreningen skulde bl. a. lette Bogkøbet for Bibliotekerne, skaffe dem større offentlige Tilskud, fremme Oprettelsen af Læsestuer og Vandrebogsamlinger og udgive et Tidsskrift til Drøftelse af Biblioteksspørgsmaal og til Vejledning ved Valget af Bøger. Under Diskussionen, ved hvilken Redaktør *Rasmus P. Nielsen*, Holbæk, var Ordstyrer, anbefalede jeg stærkt Foreningens Dannelse, hvormed der iøvrigt var Enighed. Foreningen blev dannet, dens Navn, „Danmarks Folkebogsamlinger“, og dens Love blev vedtagne og Bestyrelse valgt; Lærer Bjerre blev dens Formand. Efter Mødet var der en selskabelig Sammenkomst, der forløb meget fornøjeligt og ligesom Mødet tydeligt viste, hvor glade de, der arbejdede for Bibliotekssagen, var over at have fundet hverandre til fælles Arbejde. Jeg deltog derefter — som ofte senere — i et Bestyrelsesmøde og skrev en Artikel til Bladene, hvori jeg anbefalede Bibliotekerne at træde ind i Foreningen. Denne tog straks fat paa Løsningen af to af sine Opgaver. Den forhandlede med Boghandlerforeningen om Rabat ved Køb af Bøger til statsunderstøttede Folke- og Børnebogsamlinger; dette blev gennemført i April 1906. Og den forberedte Udgivelsen af et Tidsskrift, der under Navn af „Bogsamlingsbladet“ udkom fra April 1906 under Redaktion af Lærer Bjerre.

I de følgende Aar gik Udviklingen af Bibliotekerne sin lang-

somme Gang fremad. Jeg holdt i denne Periode bl. a. Foredrag ved Pinsemødet i Skive 1908, desuden i Faaborg, Viborg, Ebeltoft, Helsingør, Odense, Storehedinge og paa et Skolemøde i Nørre Alslev. Tillige fortsatte jeg mine Foredrag paa Seminarierne. Paa Danmarks Lærerforenings Skolemøde i 1907, hvor jeg havde indrettet en lignende Biblioteksudstilling som den i 1905, holdt jeg Foredrag om Lærerne og Bøgerne. Jeg holdt ogsaa Foredrag paa Folkehøjskolerne og paa Efterskoler, særligt dem langs med Grænsen.

Naar Udviklingen gik saa langsomt, var det til Dels, fordi det krævede meget Arbejde at udbrede Kendskab til det nye Bibliotek, dets Arbejdsformer og den Hjælp, det kunde yde. Den Forestilling, som Folk havde om Biblioteker, var i Almindelighed hentet dels fra de videnskabelige Biblioteker, dels fra Lejebibliotekerne. De første var hovedsagelig beregnet paa at benyttes af Folk, der forstod at bruge Bøger; derfor var deres Bibliotekarere mere indstillede paa at samle og ordne Bøgerne end paa at give Hjælp ved Brugen; Udlaansforholdene var saaledes, at det kun var en lille Kreds, der kom til at bruge dem. Lejebibliotekerne indeholdt omtrent udelukkende Romaner af meget blandet Art; nogen Hjælp til Læsningen af disse var der jo ikke Tale om. Og nu skulde man lære at se paa Biblioteket som paa en Skole, der var tilgængelig for alle, og hvis Lærere, Bibliotekarerne, paa enhver Maade søgte at hjælpe Læserne til Kundskab. Der maatte tillige udvikles et andet Syn paa Bøgerne, saa at man i dem ogsaa saa Arbejdsredskaber til Brug ved Løsningen af Livets mange og mangede Opgaver. Jeg søgte i Anledning af en Artikel i „Tilskueren“ af C. Lambek, der hævdede Bøgenes Brug til Studium, i en Artikel i samme Tidsskrift at gøre det klart, at ogsaa den ovenfor omtalte Brug af Bøgerne, selv om det ikke krævede et egentligt Studium, havde sin store Betydning, og at der maatte oprettes en ny Slags Biblioteker for denne Brug af Bøger¹⁾. I mine Foredrag kom denne Side af Agitationen til at spille en større og større Rolle.

Det i 1906 oprettede „Bogsamlingsbladet“ var mig naturligvis paa mange Maader til Hjælp i Arbejdet. Men gennem det kunde man kun faa Bibliotekarerne i Tale. Jeg gav bl. a. i Bladet stadig Oplysninger om Biblioteksarbejdet i Udlandet, særligt i England og Amerika. Det af Foreningen „Danmarks Folkebogsamlinger“ nedsatte Agitationsudvalg arbejdede for Oprettelsen af nye Biblioteker, dog særligt under de gamle Former for Folkebogsamlinger. Et Tegn paa Fremgang var det, at der i Oktober 1908 kunde afholdes et offentligt Møde, Bogsamlingsmødet i Varde, hvor alene Bog- og Biblioteksspørgsmaal drøftedes. Her talte Biskop L. Koch om „Livet og Bøgerne“, Højskoleforstander Th. Bredsdorff om „Kunsten at læse“ og jeg om „Offentlige Bogsamlinger“.

At Folkebibliotekssagen begyndte at vække Opmærksomhed, viste

---

¹⁾ C. Lambek: Bøgerne og Aviserne. A. S. Steenberg: Bøgerne og Livet. Tilskueren 1907.

sig ogsaa deri, at De samvirkende jyske Husmandsforeninger nedsatte et Udvalg for Udsendelse af Vandrebogsamlinger. Med dette Udvalg forhandlede jeg, og ved Foreningernes Sendemandsmøde i Aarhus November 1908 holdt jeg Foredrag om Bibliotekssagen. I November 1907 deltog jeg i en Enquête i „Politiken“ om Folkebibliotekernes Fremtid og i April 1909 i en Enquête i „Nationaltidende“ om vore Børns Læsning, fremkaldt ved den opblomstrende Nic Carter Litteratur, der forøvrigt, saavidt jeg kan dømme, ikke har spillet saa stor en Rolle hos os som i vore Nabolande, Sverige og Tyskland.

Bidragene fra Kommunerne paa Landet til Folkebibliotekerne var i Almindelighed meget smaa, som oftest under 25 Kr. En Forhøjelse vanskeliggjordes ved den Bestemmelse, at Amtsraadene skulde give Tilladelse til at yde Bidrag. Alle Amtsraad havde fastsat en vis Sum, op til hvilken Sogneraadene frit kunde give Bidrag; denne Sum var meget lille, enkelte Steder 25 Kr. Ved Forhandling med Amtmændene og efter Udsendelsen af en Skrivelse til Amtsraadene lykkedes det vor Komité i 1908 at faa denne Sum sat op.

Ogsaa i denne Periode vedligeholdt jeg Forbindelsen med Arbejdet i de andre nordiske Lande. I Januar 1906 holdt jeg ved Feriekurserne i Vexjö to Foredrag om Biblioteker for Børn og for Voksne; Oktober 1907 holdt jeg i Pædagogisk Samfund i Kristiania Foredrag om Skolen og Bøgerne og Oktober 1908 i Pædagogisk sällskap i Stockholm Foredrag om Skolens Brug af Bøgerne. Ogsaa med Arbejdet i Finland havde jeg Forbindelse, idet forskellige Finner søgte mig i Horsens for at faa mine Raad; min Bog „Skolen og Bøgerne“ blev, som tidligere omtalt, i 1908 oversat til Finsk.

Jeg kom i denne Periode til at arbejde særligt med Folkehøjskolerne og Landbrugsskolerne Bogsamlinger, Soldaterbogsamlingerne og Bogsamlingerne i Straffeanstalter og Arresthuse.

Jeg var allerede i Firserne kommet i Forbindelse med Højskolerne og havde vundet Venner blandt deres Ledere. Jeg beundrede deres Evne til at samle og vække de unge. Det var da ganske naturligt, at jeg kom til at overveje Skolernes Forhold til Bøgerne. Det var mig naturligvis klart, at saaledes som Højskolen og dens Arbejde havde udviklet sig, maatte det talte Ord, Foredraget, være dens vigtigste Arbejdsform. Men det forekom mig; at Skolen ved Siden heraf maatte kunne indrømme Bøgerne en betydelig større Plads. Selv om det ikke var Skolens Hovedmaal at bibringe Eleverne Kundskaber, saa burde den dog udvikle Elevernes Evne til selv at skaffe sig Kundskaber gennem Bøgerne, og det saa meget mere, som den korte Tid, i hvilken den havde Eleverne, maatte gøre det endnu mere magtpaaliggende for Skolen at arbejde med deres fremtidige Selvarbejde for Øje. Kunde Eleverne ikke faa Tid til at arbejde med Bøgerne, hvad der næsten altid blev indvendt, saa kunde Skolen indskrænke Tallet paa de mange Foredrag, som daglig optog Elevernes Tid. Jeg drøftede

dette med mange Højskolelærere; undertiden mødte jeg en næsten dogmatisk Sky for, at Eleverne udenfor Danskundervisningen skulde have med Bøger at gøre. Men enkelte af Lærerne saa anderledes paa det; jeg mindes saaledes et Udtryk af en Højskoleforstander. „Kunde vi endda naa til at lære vore Elever at læse.“

I Maj 1908 anstillede jeg en Undersøgelse om Højskolernes Bogsamlinger. Den viste, at paa omtrent Halvdelen af Højskolerne kunde Eleverne laane af Forstanderens Bogsamling; dette Udlaan var i Almindelighed ikke stort. Den anden Halvdel havde Elevbogsamlinger; kun Halvdelen af disse gav Oplysning om Udlaanet, der var forbausende lille. Paa Højskolelærernes Universitetskursus paa Askov 1908 holdt jeg Foredrag om Sagen. Diskussionen, der kun blev kort, fordi Foredraget var lagt lige før en Udflugt, drejede sig bl. a. om Udgivelse af Bogfortegnelse over Bøger, egnede for Højskolen. Saa vidt jeg ved, blev der senere nedsat et Udvalg til at fremskaffe en Fortegnelse over Levnedsskildringer; den er aldrig udkommet. Mit Forslag blev iøvrigt venligt modtaget. Efter dette Møde søgte vor Komité efter Forhandling med Ministeriets Tilsynsmand ved Højskolerne *L. Feilberg* en Bevilling paa Finansloven for 1909/10 til Understøttelse af Elevbogsamlinger paa Folkehøjskoler og Landbrugsskoler. Der blev bevilget 2000 Kr., og i Sommeren 1909 kunde vi uddele de første Understøttelser. Understøttelsen blev kun søgt af faa Højskoler.

Hvorledes jeg kom ind paa Arbejdet med Soldaterbogsamlingerne, husker jeg ikke. Jeg besøgte alle Soldaterbogsamlinger, baade dem, der fandtes i Kaserne, og dem, der var knyttede til Soldaterhjemmene. Det var ikke lystelige Besøg, bortset fra at jeg blev modtaget med megen Venlighed. Bogsamlingerne var i Almindelighed smaa, daarligt ordnede og passede. Bøgerne blev daarligt behandlede af Soldaterne; Hestfolkene tog dem ofte med i Staldene, og saa kunde de ende i Hakkelsemaskinen. En Bogsamling med god Benyttelse fandtes dog paa Ingeniørkasernen i København. Jeg forhandlede i Krigsministeriet om Tilskud, men fik det Svar, at Krudt var vigtigere for Ministeriet end Bøger, og at det kneb med at faa Penge til Krudtet. Jeg fik dog Ministeriet til at udarbejde en Oversigt over de Soldaterbogsamlinger, der fandtes. Det lykkedes at faa Kultusministeriet til at optage paa Komiteens Budget for 1906/07 en Sum, 600 Kr., til Understøttelse for Soldaterbogsamlingerne. Med den understøttede vi ca. 25 Bogsamlinger.

Jeg erindrer heller ikke, hvorledes jeg kom i Forbindelse med Straffeanstaltnerne og Arresthusenes Bogsamlinger. Justitsministeriet gav mig Tilladelse til at besøge Straffeanstalterne. Jeg undersøgte Bogsamlingerne og gav Raad med Hensyn til deres Indretning og Drift. Reglerne for Udlaan kunde jeg ikke faa forandret; Tilladelse til Læsning af andre end religiøse Bøger hørte med til Belønning for god Opførsel, uagtet man skulde synes, at „Forbedringshuset“ burde benytte gode Bøger til Hjælp overfor de Fanger, der

trængte mest til denne Paavirkning. For Arresthusene, der jo ogsaa huser Varetægtsarrestanter, altsaa muligt uskyldige Mennesker, lykkes det efterhaanden at forbedre Bogsamlingsforholdene. —

I 1906 foretog jeg en Studierejse til Holland og Tyskland. I Holland traf jeg sammen med Dr. *H. E. Greve*, Forfatter af en omfattende Fremstilling af Folkebibliotekernes Indretning¹⁾, Redaktør af det hollandske Biblioteksblad, nu Bibliotekar ved Haags offentlige Bibliotek. Han forklarede mig blandt andet, hvilke Vanskeligheder i Biblioteksarbejdet der kunde opstaa ved Spændingen mellem Reformerte og Katolikker. I Tyskland traf jeg bl. a. forskellige, med hvem jeg havde staaet i Brevveksling gennem mange Aar, saaledes Dr. *C. Nörrenberg*, Bibliotekar ved Statsbiblioteket i Düsseldorf, Dr. *G. Fritz*²⁾, Bibliotekar ved Biblioteket i Charlottenburg, *J. Tews*, Sekretær for en Forening for Udbredelse af Folkedannelse, og Dr. *E. Schultze*, Stifteren af Deutsche Dichter-Gedächtniss-Stiftung i Hamborg og Forfatter af en tidligere omtalt Bog om Biblioteker³⁾. Jeg besøgte Stadsbibliotekaren i Berlin, Dr. *C. Buchholtz*, Stadsbibliotekaren i Elberfeld *E. Jaeschke*⁴⁾ og Bibliotekaren ved de Kruppske Værker i Essen *P. Ladewig*⁵⁾. Jeg havde en meget interessant Dag i Bonn sammen med Redaktøren af „Borromäus-Blätter“, det katolske Tysklands Biblioteksorgan. I Frankfurt a. M. traf jeg *Georg Volk*, Sekretæren ved det Rhin-Mainske Forbund, der virker for Folkebiblioteker og Foredrag i Frankfurts Omegn; hans djærve Skikkelse mindede mig om Sønderjydernes Fører Gustav Johannsen. Jeg endte Rejsen hos min gamle Ven Professor *G. Hamdorff* i Malchin, Mecklenburg; med ham drøftede jeg Folkedannelsesspørgsmaal under vore Ture i de dejlige Bøgeskove ved Malchin.

Det forbavsede mig ved mine Besøg paa de tyske Biblioteker at se, hvor lidt de benyttede de udmærkede tekniske Hjælpemidler, som Amerikanerne har udviklet. Det forekom mig ogsaa, at de videnskabelige Biblioteker og de større folkelige Biblioteker var adskilte fra de smaa Biblioteker paa Landet ved en langt dybere Kløft end hos os. — Paa Rejsen blev jeg opmærksom paa et Indbindingsstof Dermatoid, et stærkt, smukt og vaskbart Stof, der kom til at spille en betydelig Rolle ved Forbedringen af Indbindingen i de danske Folkebiblioteker. —

I 1909 skulde der afholdes en Landsudstilling i Aarhus. Paa denne skulde der opføres en Mønster-Stationsby, hvis Maal var at udbrede Kendskab til bedre og smukkere Byggeskik. Indenfor

¹⁾ *H. E. Greve*: Openbare leesmusea en volksbibliotheken. Amsterd. og Lpz. 1906. Oversat til Tysk i 1908.

²⁾ Forfatter af: Volksbildungswesen. Lpz. 1909.

³⁾ Freie öffentliche Bibliotheken (Volksbibliotheken und Lesehallen). Stettin 1900.

⁴⁾ Forfatter af en lille Bibliotekshaandbog: Volksbibliotheken (Bücher- und Lesehallen). Lpz. 1907.

⁵⁾ Forfatter af en omfattende Bog om Biblioteksvæsen: Politik der Bücherei. Lpz. 1912.

Statsbiblioteket i Aarhus opstod Tanken om i denne Stationsby at faa bygget et Bibliotek og et Forsamlingshus. Herom blev der ført Forhandling med Landsudstillingens Bestyrelse, og der blev dannet en Sektion for Biblioteksvæsen, ledet af Overbibliotekar *V. Grundtvig*, Førstelærer *J. Grønborg* (for „Danmarks Folkebogsamlinger“) og mig. Der blev af Arkitekt *Magdahl Nielsen* bygget et Hus, der indeholdt et Bibliotekslokale, en Forsamlingssal og nogle mindre Lokaler. Der indrettedes et Mønster-Bibliotek¹⁾ med Læsesal for Voksne og Børn og med en Udlaansbogsamling, der dog kun kunde bruges indenfor Bibliotekets Omraade, saaledes i Bibliotekets Have. Bibliotekets Læsesal blev stærkt benyttet; det havde et meget stort Antal Besøgende, der med Undren saa paa det smukke Bibliotek og de mange Læsere. En direkte Virkning heraf er det smukke Bibliotek i Vejen.

Det faldt naturligt at benytte Udstillingen til Afholdelse af et Biblioteksmøde. Det afholdtes 3.—4. August og havde samlet ca. 150 Deltagere, Bibliotekarer fra alle Slags Biblioteker, ogsaa enkelte fra Sønderjylland; de fleste var naturligvis fra Folkebibliotekerne²⁾. Deltagerne i Mødet vil sikkert mindes dets fornøjelige, kammeratlige Stemning med stor Glæde.

Det første Foredrag holdt jeg: Hvor langt er vi komne og hvad nu? Det gav Anledning til en livlig Diskussion. Blandt de andre Foredrag var Overbibliotekar *H. O. Langes* om Bibliotekssagen udenfor København³⁾, der har været af den største Betydning for Bibliotekssagens Udvikling herhjemme. Overbibliotekar Lange fremførte en Plan om en Organisation bygget paa Amtsbiblioteker. Der var jo, som tidligere omtalt, paa Initiativ af Redaktør *Rs. P. Nielsen* oprettet et Amtsbibliotek i Holbæk; Cand. mag. *F. Orluf*, Vejle, havde fremsat Tanken om et Amtsbibliotek som en Overbygning paa Amtets Sognebiblioteker. Men her fremsattes Tanken i gennemført Form og tilmed i en Form, der hævdede hele Biblioteksarbejdet op i et højere Plan. Under Diskussionen blev der vedtaget en Resolution, hvori Mødets Deltagere henledte Ministeriets Opmærksomhed paa Nødvendigheden af en omfattende Organisation af vore Biblioteksforhold og Ønskeligheden af, at der i den Anledning nedsattes en Kommission.

Paa Mødet var der indrettet en Biblioteksudstilling; denne blev senere benyttet ved et lille Bibliotekarkursus, det første i Danmark, der afholdtes paa Vejlbys Højskole ved Aarhus. —

Den Fremgang og Udvikling i vore Biblioteksforhold, som nu var naaet, havde medført en meget betydelig Foregelse af mit Arbejde, ogsaa det rent kontormæssige. Det blev mere og mere klart for mig, at jeg ikke kunde vedblive med begge mine Virksomheder, som Lærer og som Leder af Biblioteksudviklingen. Maaske bidrog

¹⁾ Smlgn. *V. Grundtvig*: Stationsbyens Folkebibliotek. Aarhus. 1909.

²⁾ Referat fra Mødet findes i „Bogsamlingsbladet“ 1908—09. Det foreligger ogsaa i Særtryk.

³⁾ Udgivet af Bibliotekarforeningen 1909.

det til at fremme denne Erkendelse, at jeg fra Maj 1906 i halvandet Aar var konstitueret som Rektor ved min Skole; i denne Periode faldt Arbejdet med en stor, ny Tilbygning til Skolen og med Indrettelsen af det nye Gymnasium og den nye Realklasse. Jeg havde tidligere midt i en Valgperiode maattet opgive min Stilling som Medlem af Horsens Byraad. Nu gjaldt det da om at træffe et Valg. Jeg følte mig meget lykkelig ved min Lærervirksomhed. Paa den anden Side var det naturligvis vanskeligt for mig at opgive et Arbejde, som jeg selv havde lagt Grunden til og haft Held til at faa udviklet. Og dette Arbejde kunde i Øjeblikket ikke godt overtages af en anden.

Efter at vi omhyggeligt havde overvejet Sagen i Komiteen og det var blevet os klart, at Bibliotekssagens Udvikling absolut krævede, at en Mand gav den sin fulde Arbejdskraft, bestemte jeg mig til at opgive min Stilling som Lærer. Den dertil fornødne Bevilling samt en Bevilling til Oprettelsen af et Kontor og Ansættelsen af en Assistent blev givet paa Finanslovene 1909/10 og 1910/11.

Ved Afslutningen af Skoleaaret 1908/09 tog jeg da Afsked fra den Skole, hvortil jeg med kortere Afbrydelser havde været knyttet siden 1866, som Elev, Lærer ved Forberedelsesskolen, Adjunkt, Medbestyrer af Forberedelsesskolen, Overlærer, konstitueret Rektor, Sekretær og Bibliotekar. Efter Rejser til Berlin og Stockholm, hvor jeg satte mig ind i forskellige administrative Forhold, fik jeg lejet Lokale i København i Stormgade 21, 1. Sal; min Datter, *Jeannette Steenberg*, der i 2 $\frac{1}{4}$ Aar havde arbejdet i amerikanske Biblioteker, blev ansat som Assistent. Nogle Dage efter Flyttedag 1910 aabnedes Kontoret, og dermed traadte mit Arbejde for Bibliotekssagen ind under helt nye Former.

III. 1910—1920.

Samtidig med Oprettelsen af Komiteens Kontor i København, ved hvilken Bibliotekssagen kom længere frem i Offentlighedens Lys, indtraadte der forskellige Forandringer i Komiteens Arbejdsforhold.

Statens Bogsamlingskomité, hvortil Navnet blev forandret, forøgedes med Ekspeditionschef i Kultusministeriet *H. Lehmann*, og jeg blev Komiteens Formand.

En betydelig og glædelig Forandring i Arbejdsforholdet fremkom derigennem, at en stor Del Bibliotekarer rundt om i Landet søgte mig personligt paa Kontoret. Naturligvis blev Forbindelsen mellem Bibliotekerne og Komiteen derigennem langt bedre, og det var en stor Hjælp for mig i mine Bestræbelser for, at der ikke mere end nødvendigt skulde „gaa Kontor“ i Komiteens Arbejde. Jeg tror, at Bibliotekerne maa kunne have mærket, hvor velkomne de var paa Komiteens Kontor.

En anden Forandring i Arbejdsforholdet fremkom ved, at det nu blev lettere for Komiteen at holde Møder; den stærke Udvikling af Bibliotekerne og det dermed i Forbindelse staaende Organisationsarbejde gjorde hyppigere Møder nødvendige. For at Komiteen kunde komme i mere officiel Forbindelse med Arbejdet ude omkring i Landet — Forbindelsen mellem Kontoret og dem, der arbejdede derude, var altid meget livlig — oprettedes i 1913 den saakaldte „udvidede Komité“, der foruden af Komiteens Medlemmer og dens Bibliotekar bestod af to Repræsentanter for Foreningen „Danmarks Folkebogsamlinger“, en Repræsentant for Rigsdagen og Overbibliotekaren ved Statsbiblioteket i Aarhus; den holdt Møde een Gang om Aaret. Den ophævedes med Udgangen af 1916. Fra Februar 1917 optoges i Statens Bogsamlingskomité en Repræsentant for Foreningen „Danmarks Folkebogsamlinger“ og en for den nyoprettede „Dansk Biblioteksforening“. Denne Styrelse afløstes ved Biblioteksloven af 1920 af Biblioteksraadet.

Den udøvende Del af Komiteens Virksomhed¹⁾ udførtes af mig med Kontorets Hjælp. Den stærke Vækst i Bibliotekssagen gjorde jevnlig en Udvidelse af Kontorets Arbejdsstyrke nødvendig. Den betydeligste Udvidelse skete ved Ansættelse af Bibliotekar *Th. Døssing* i Sommeren 1912. Han havde været Assistent paa Det kgl. Bibliotek 1906—08 og Underbibliotekar ved Statsbiblioteket i Aarhus fra 1908. Gennem denne Uddannelse havde han skaffet sig et betydeligt Bogkendskab, ved Statsbiblioteket særlig til den Litteratur, der har Betydning for Folkeoplysningen²⁾. Han var levende interesseret for det folkelige Biblioteksarbejde, ogsaa for Teknikken i det. Jeg drøftede efter hans Ansættelse som Bibliotekar paa Kontoret alle mulige Biblioteksspørgsmaal med ham, og han var til stor Hjælp ved Udarbejdelsen af de tekniske Hjælpemidler, som Komiteen udgav. Nogen Tid efter Hr. Døssings Ansættelse maatte min Datter af Hensyn til sit øvrige Arbejde opgive sin Stilling som Assistent. — En ny Assistent blev ansat, og efterhaanden som Arbejdet voksede, maatte der ansættes flere. Det lykkedes paa Kontoret at samle en Stab af unge, dygtige Medarbejdere. Vi kom alle udmærket ud af det med hverandre, og jeg mindes med Glæde vort Samvær baade i Arbejdstiden og ved den hyggelige fælles Frokost, der i 20 Minutter afbrød den 6 Timers Arbejdstid, og under hvilken det var forbudt at tale om Bibliotekssager. Ved denne Frokost havde vi ikke sjældent Gæster fra Provinsen.

Men trods alle de nævnte Udvidelser af Arbejdsstyrken havde vi dog stadig en Følelse af, at det var meget vanskeligt at undgaa

¹⁾ Om Komiteens Virksomhed se *A. S. Steenberg*: Vore folkelige Bogsamlinger. En Beretning om deres nuværende Stilling. Kbh. 1912. 28 S. — Meddelelser fra Statens Bogsamlingskomité. 1917—18. S. 1—4: Statens Bogsamlingskomité.

²⁾ Smlgn. *Th. Døssing*: Praktisk Bibliotekstjeneste i Statsbibliotekets Ulaansafdeling. Bogsamlingsbladet. 1910—11. S. 179—88.

at være noget bagefter Udviklingen. Og da vi i de sidste Aar for at fremme Bibliotekernes indre Organisation var begyndt at yde Hjælp ved Bogsamlingernes Klassesdeling og Nummerering og ved Trykning af Kataloger, viste det sig, at vi ikke kunde magte en hurtigt ydet Hjælp hertil. Fra April 1919 blev der derfor forsøgsvis for Ribe og Ringkøbing Amter organiseret en statsunderstøttet oplysende, agiterende og vejledende Virksomhed, der overtoges af Bibliotekaren ved Centralbiblioteket for Sydvestjylland (i Esbjerg) *Jørgen Banke*. Bibliotekar Banke havde i en ganske særlig Grad forstaaet at lægge det daglige Biblioteksarbejde til Rette og faa Benyttelsen af sit Bibliotek udvidet og ført ind paa nye Baner. Desuden havde han en ualmindelig Evne til at vække Folks Interesse og Offervillighed for Bibliotekssagen; han har derfor haft en betydelig Indflydelse paa dens Udvikling. Hans Bog om Brugen af Haandbøger¹⁾ har i høj Grad forøget og forbedret Brugen af Bibliotekernes Haandbogsamling og har ogsaa haft stor Betydning for Skolerne. Denne Decentralisation af Arbejdet viste sig at virke godt; den er fortsat gennem Biblioteksloven, der overfører en Del af Arbejdet med at hjælpe de mindre Biblioteker til Centralbibliotekerne.

Komiteen kom hurtigt til at behandle et vigtigt Organisations-spørgsmaal. Det vil erindres, at Overbibliotekar *H. O. Lange*, der Gang paa Gang har vist sin store Interesse for de folkelige Biblioteker og under vort Samarbejde, som jeg mindes med Taknemlighed, ofte har fremsat Forslag, der har faaet stor Betydning for Bibliotekernes Udvikling, paa Landsudstillingen i Aarhus var fremkommet med en Plan om Centralbiblioteker. Denne Plan mødte en Del Modstand fra en enkelt Side. Den blev støttet af „Danmarks Folkebogsamlinger“s Repræsentantskab paa dets Møde i Odense Juni 1912²⁾, og paa Finansloven 19^{18/14} bevilgedes der Midler til forsøgsvis Oprettelse af to Centralbiblioteker. Det bestemtes, at til Centralbiblioteker skulde indrettes de to Folkebiblioteker, som allerede virkede for et Amt, nemlig Holbæk Amts Folkebogsamling og Biblioteket for Vejle By og Amt. To af vore dygtigste Folkebibliotekarer, *Aage Petersson* og *H. Hvenegaard Lassen* opgav deres Stillinger ved Københavns Kommunes Folkebiblioteker for at gaa ud som Bibliotekarer ved disse to forsøgsvis oprettede Centralbiblioteker.

Og dermed var der gjort Begyndelsen til en Organisationsform, der har været af den største Betydning for de danske Folkebiblioteker. Forsøget lykkedes udmærket; der blev snart givet Bevilgninger til nye Centralbiblioteker, og denne Form for Organisation er nu gennem Biblioteksloven af 1920 blevet en fast og meget vigtig Del af vort Lands Bibliotekssystem.

¹⁾ *J. Banke*: Bøgers Brug. Opgaver og Øvelser i Anvendelse af Haandbøger. Kbh. 1919. 87 S.

²⁾ Smlgn. Bogsamlingsbladet. 1912—13. S. 25—28 og 35—38.

Paa den stærkt beskaarne Finanslov af 19¹³/₁₃ var ogsaa Bevillingen til Folkebibliotekerne blevet nedsat, saa at Bibliotekerne, der hidtil kunde faa et Statstilskud af samme Størrelse som de faste aarlige stedlige Tilskud, dog indtil et lavt sat Maximum, hvad der var til stor Skade for Købstadbibliotekernes Udvikling, nu kun kunde faa Halvdelen af disse Tilskud. For at bøde herpaa blev der for næste Finanslov bevilget 10,000 Kr. til de bedst virkende Biblioteker, Halvdelen til Købstæderne, Halvdelen til Landet. Derved kom vi ind paa et Slags Præmiesystem, og da Statskassen atter fik flere Penge og det paa Finansloven for 19¹⁸/₁₈ lykkedes at faa Bevillingen til Folkebibliotekerne opført som „anslaaet“, saa at der maatte gives faste Regler for Tilskuddene, indførtes Bestemmelsen om, at Tilskuddet kunde forhøjes til samme Beløb som det stedlige Tilskud under Hensyn til gratis Udlaan, Læsestue, Virksomhed for Oplandet og Løn til Bibliotekaren. Lignende Bestemmelser overførtes til Biblioteksloven.

De første Krigsaar var ogsaa for Bibliotekerne vanskelige Aar; men der sporedes dog nogen Fremgang, særligt i Købstæderne. Og det viste sig, at selve Bibliotekstanken var udviklet saaledes, at da Pengene i de følgende Aar, omtrent fra 1917, blev rigeligere, saa tog Udviklingen Fart. Særlig i Købstæderne gik det stærkt fremad, Læsestuer oprettedes, man begyndte at sørge for bedre Lokaleforhold til Bibliotekerne, de kommunale Tilskud forøgedes. Nu begyndte ogsaa enkelte Rigmænd at faa Øje paa Bibliotekerne som et udmærket Maal for deres Godgørenhed. Større Gaver var Fabrikant *N. A. Christensens* Gave til Biblioteket i Nykøbing Jyll., Direktør *P. Lauridsen* og Hustrus Gave til et Bibliotek i Vejen og Skibsreder, Konsul *D. Lauritzens* Gave til Biblioteket i Esbjerg. Nogen stor Udvikling har denne Form for Gavmildhed ikke naaet her i Landet.

Folkebibliotekernes Fremgang viste sig ikke blot gennem en forøget Bogbestand og et større Udlaan, men ogsaa i en Forandring af Udlaanets Beskaffenhed. Bogens Nytte som Arbejdsredskab begyndte at blive mere almindeligt forstaaet. Derved blev Bibliotekarens Arbejde mere og mere, hvad man kalder Kvalitetsarbejde.

Denne Udvikling krævede to Ting: en bedre Ordning af Bibliotekets Bogbestand og en bedre Uddannelse af Bibliotekarerne.

Bøgenes Ordning kræver jo Regler for Katalogisering, Klasse- deling og Nummerering. Efter mit Kendskab til Ordningen i vore store danske Biblioteker og Bibliotekerne i Tyskland, England og de nordamerikanske Fristater var jeg ikke i Tvivl om, at det var fra Amerika vi skulde vælge vore Modeller. Jeg var klar over, at vi til Klassedelingen skulde benytte et Decimalsystem som det, *Melvil Dewey* havde opfundet og udarbejdet; det var det mest benyttede System i Amerika. Jeg havde beskrevet det i min Bog „Folkebogsamlinger“; naar jeg omtalte det for Bibliotekarer ved de videnskabelige Biblioteker i Danmark og Sverige, blev det

meget stærkt kritiseret af dem. Dette forandrede imidlertid ikke min Mening. Det har den store Fordel, at det benytter et af alle kendt og meget bekvemt System, Titalsystemet, til Klassebetegnelser, som derved faar en simpel Form, der gør dem udmærket anvendelige som en Del af Bognummeret. Det afpasses meget let efter Bogsamlingens Størrelse. Men det havde for os een stor Fejl: det slog Historie og Geografi sammen til een Klasse (9) og vi Danske maatte efter min Mening nødvendigvis have en Klasse for hver af dem. Da hørte jeg gennem en amerikansk Ven, at man i et Universitetsbibliotek i Amerika havde slaaet Sprogvidenskab (4) og Litteratur og Litteraturhistorie (8) sammen til een Klasse (8). Dér var Løsningen. Gjorde vi det, kunde der blive en Klasse for Geografi. Geografien fik i vort System en smuk Plads, synes jeg, i 4, mellem Samfundskundskab og Naturkundskab. Dette var den største Forandring, vi foretog. Vi foretog ogsaa Forandring med Hensyn til de enkelte Landes indbyrdes Orden, saaledes at Amerika ikke blev sat først og Danmark fik et bekvemmere Ordningstal. Ved den endelige Udformning blev der foretaget en Del andre Forandringer. Jeg havde, medens vi arbejdede med denne Klassesdeling, Besøg af en amerikansk Ven, Miss *Mary E. Ahern*, Redaktør af „Public Libraries“. Da jeg fortalte hende om vort Arbejde med at omdanne Dewey's System, blev hun ligefrem bedrøvet over denne Helligbrøde. „Er Videnskaben da ikke den samme overalt? spurgte hun. Det er den naturligvis, men derfor behøver Inddelingen ikke at være det. Norge har lidt tilstrækkeligt under, at det har indført Dewey's System — ligesom Cutter's Navnetabeller — omtrent uforandret. Imidlertid staar de nordiske Lande hverandre saa nær, ogsaa i historisk Udvikling, at jeg tror, der kunde være dannet et fælles nordisk System med enkelte mindre Afvigelser. Nu er jo imidlertid Sverige helt gaaet sine egne Veje. Finland har for nylig indført en Klassesdeling, der i meget ligner den danske¹⁾).

Vi udsendte i 1912 et første Udkast til Decimalklassesdelingen, men derefter blev Systemet omhyggeligt gennemarbejdet²⁾). Dette skete ved et Udvalg, der bestod af Stadsbibliotekar *J. Aarsbo*, Bibliotekar ved Det kgl. Bibliotek *S. Blöndal*, Centralbibliotekar *H. Hvenegaard Lassen* og fra Komiteen Bibliotekar *Døssing* og mig. Vi følte os naturligvis stærkt bundne af Dewey's System, ogsaa fordi vi ønskede saavidt muligt at benytte hans stærkt gennemførte Delinger. Vi skulde maaske have omformet det stærkere, hvad der bl. a. har vist sig senere ved Klasse 3 Samfundskundskab. Men i det hele har vort System vist sig meget brugbart. Det er blevet benyttet i Dansk Bogfortegnelse, i Dansk Tidsskrift-Index (med nogle smaa Ændringer) og er derfra gaaet

¹⁾ *Helle Cannelin*: Luokitus- ja luettelointymys. Kansanvalistus ja Kirjastoletti. Helsinki. 1922. S. 76—82.

²⁾ Statens Bogsamlingskomité: Decimal-Klassesdeling til Brug ved Ordningen af Bogsamlinger. Kbh. 1915.

over i den norske Tidsskriftindex. Det blev hurtigt indført i mange store og smaa danske Biblioteker.

Foruden dette „Klassemærke“ maatte jo Bogens Nummer indeholde en Angivelse af Bogens Plads indenfor Klassen. Hidtil havde man ved Nummereringen indenfor de enkelte Klasser — forsaavidt man overhovedet havde nogen Klassedeling — benyttet fortløbende Numre og kunde da ikke bevare den alfabetiske Orden. Fortløbende Numre var ogsaa benyttet, hvis der ingen Klassedeling var. Eller man havde søgt at bevare den alfabetiske Orden ved at springe i Talrækken for senere at kunne skyde nye Bøger ind imellem, og var da meget ofte sprunget fejl. Det galdt om at finde et Nummersystem, der samtidig bevarede Bogstavordenen og Talordenen. At der hertil skulde benyttes et System, bygget paa *Charles A. Cutter's* „Author-marks“, var der ingen Tvivl om, og at dette System maatte omformes efter danske Forfatternavne, var sikkert; ogsaa her virkede Norges Eksempel skræmmende. Men der var et andet Spørgsmaal, der maatte overvejes. Cutters System med „Forfattermærker“ var oprindeligt bygget paa to Bogstaver (Forfatternavnets to første) og to Tal, men var senere blevet omarbejdet med Benyttelse af eet Bogstav og tre Tal. Jeg havde, som tidligere omtalt, paa min Rejse i Amerika drøftet Systemet med Mr. Cutter, og jeg var mest tilbøjelig til at bruge det oprindelige System; men naturligvis var det betænkeligt at gaa tilbage fra noget, som Amerikanerne maatte anse for en Forbedring. Alligevel bestemte vi os til at benytte Cutter's oprindelige System, og vi har ikke fortrudt det. Det giver flere Sammenstillingsmuligheder for Bogstaver og Tal; det giver en bedre Støtte for Hukommelsen, og der kan sammen med det benyttes „Olin-Nummere“. Navnetabellerne udarbejdedes af Bibliotekar Døssing med Benyttelse af danske Navnelister (bl. a. forskellige Bogfortegnelser). Efter Navnetabellerne kunde Forfattermærket bestemmes, dog maatte der ofte benyttes en Interpolation¹⁾. For at lette Bibliotekerne Brugen af dem, udgav vi senere en Fortegnelse over en Række almindelige Forfatternavne²⁾ med tilføjet Forfattermærke. I Fortalen til Navnetabellerne blev der givet Regler for, hvorledes Bognummets tredje Led, Titelmærket, skulde dannes af Bogstaver fra Bogens Titel.

Vi havde nu en efter vor Mening hensigtsmæssig Klassedeling og et godt Nummereringssystem. Nu stod tilbage Katalogiseringsreglerne. Saasart vi var færdige med Decimalsystemet, begyndte vi paa dem³⁾. Vi fik Hjælp af de samme, som havde hjulpet os med Klassedelingen. Ogsaa ved Udarbejdelsen af disse Regler

¹⁾ Statens Bogsamlingskomité: Navnetabeller til Brug ved Ordningen af Bogsamlinger. Kbh. 1913.

²⁾ Forfattermærker for Skønlitteratur. Meddelelser fra Statens Bogsamlingskomité. 1917—18. S. 41 48. Ogsaa udgivet i Særtryk.

³⁾ Statens Bogsamlingskomité: Katalogisering, Raad og Regler til Brug ved Ordningen af Bogsamlinger. Kbh. 1917.

lagde vi amerikanske Regler til Grund. Katalogiseringsreglerne blev et ret omfattende Værk og for saa vidt ikke saa let at benytte. Jeg gjorde mig imidlertid Umage med at faa Stoffet ordnet, om jeg saa maa sige, saa pædagogisk som muligt, ved at Fremstillingen først behandlede de mest almindeligt brugte Former for Katalogisering (hvad der ikke var Tilfældet i de amerikanske Regler), og vi søgte at lette Brugen af Reglerne ved typografiske Midler, ved en stærkt gennemført Nummerering af dem og en omfattende Sagliste¹⁾. Der optoges forskellige Hjælpemidler ved Katalogiseringen.

Med Udgivelsen af Katalogiserings-Reglerne var Systemet til en hensigtsmæssig Ordning af Bibliotekernes Bogsamlinger fuldent. Vi havde nu trykte Regler at henvise til, Regler, der kunde bruges baade i smaa og i store Biblioteker, saaledes at der kunde komme Ensartethed i Ordningen af Bogsamlingerne hele Landet over. Dette er en meget stor Fordel for Organisationen af Biblioteksvæsenet. Der blev naturligvis ikke øvet Tvang under nogen som helst Form for at faa den nye Ordning indført — dertil havde Komiteen hverken Lyst eller Myndighed, og det vilde kun have passet daarligt ind under den Frihed, hvori Bibliotekerne altid har udviklet sig her i Danmark. Men Ordningen blev hurtigt anerkendt som hensigtsmæssig og Bibliotekerne begyndte at anvende den paa deres Bogsamlinger; Komiteen hjalp efter Evne Bibliotekerne dermed, og Komiteens Ordningsregler maa nu siges at være det for de folkelige Biblioteker fastslaaede System, saa at vi kommer nærmere og nærmere til en ensartet Ordning over hele Landet.

Udarbejdelsen af de nye Ordningsregler medførte en ny Hjælp for Bibliotekerne. Paa et Møde i Bibliotekarforeningen Nov. 1915, til hvilket ogsaa en Del Forlæggere var indbudt, foreslog jeg, at der i Gads „Dansk Bogfortegnelse“, der hver Uge optages i „Dansk Boghandlertidende“ og senere samles i mindre Hæfter, ved hver Bog af Faglitteraturen skulde tilføjes Bogens Klassenummer efter vort Decimalsystem. Der blev nedsat et Udvalg af Boghandlere og Bibliotekarer til at forhandle om Ændringer i Gads Bogfortegnelse. Resultatet af disse Forhandlinger blev²⁾, at det nævnte Klassetal tilføjedes, og at Bøgenes Opførelse i visse Retninger bragtes nærmere til Komiteens Katalogiseringsregler. Fra Januar 1916 hjalp Komiteen gennem Bibliotekar Døssing hver Uge Dansk Bogfortegnelse med Klassedelingen af Bøgerne. Dette har medført, at der i den klassedelte Liste over de i Aaret udkomne Bøger, der udarbejdes til Dansk Bogfortegnelse ved Aarets Slutning, benyttes Decimalsystemet, og at dette ligeledes nu benyttes i den „Dansk Bogfortegnelse“, der udkommer med Aars Mellemlum.

¹⁾ Småkn. Meddelelser fra Statens Bogsamlingskomité. 1917—18. S. 27—29: Brugen af „Katalogisering, Raad og Regler“.

²⁾ Se A. S. Steenberg: Dansk Bogfortegnelse. Bogsamlingsbladet. 1915—16. S. 178—79.

Komiteen foranledigede, at Gads Forlag i Begyndelsen af 1916 paabegyndte Udgivelsen af trykte Katalogkort over en Del af den danske nyudkomne Litteratur. Redaktionen af Kortene udførtes af Kontoret. Udsendelsen af disse Kort maatte ophøre med Udgangen af 1917 særlig paa Grund af Vanskeligheden ved under Krigsforholdene at skaffe Karton til Kortene.

Af andre Forbindelser, som jeg har haft med Boghandelen, kan jeg nævne, at jeg i Marts 1916 holdt Foredrag paa Boghandlernes Fagskole. I November 1916 nedsatte Handelsministeriet et Udvalg, bestaaende af Repræsentanter for Boghandelen og ministerielle Embedsmænd for at tage Bogkolportagespørgsmaalet under Overvejelse; af dette blev jeg Medlem. Det førte ikke til noget Resultat.

Der var foruden Bøgenes Ordning forskellige andre Spørgsmaal, som Komiteens Kontor hjalp Bibliotekerne med at løse. Der var Tilvækstnoteringen og Statistikken, som vi ved Udgivelsen af Skemaer søgte at faa i fast, ensartet Form. Der var Udlaansnoteringen; vi anbefalede to amerikanske Kortsystemer, Browne og Newark. Der har vist sig en Tilbøjelighed til at gaa fra det første over til det sidste. Der var Indbindingen; til Brug ved denne anbefalede vi det nye Stof Dermatoid, som jeg havde fundet paa min Rejse i Tyskland 1906; vi fik ogsaa indført en ny og i visse Retninger mere hensigtsmæssig Form for Forsatsen (engelsk Forsats). For flere Forhold kunde der henvises til min Bog „Folkebogsamlinger“, saaledes for Reoler, Bogstøtter, Katalogkasser. Men et nyt og efterhaanden ret omfattende Arbejde fik Kontoret med at give Raad ved Indrettelsen, i enkelte Tilfælde ogsaa Opførelsen af Bygninger til Bibliotekslokaler. Ogsaa her maatte vi søge Forbillederne i Amerika.

Ved Siden af at give Bibliotekerne Hjælp med alle disse tekniske Spørgsmaal maatte vi tage os af Bibliotekarernes Uddannelse. Efterhaanden som Bibliotekerne og deres Arbejde udvikledes, blev der mere og mere at lære, for at Biblioteksarbejdet kunde udføres paa rette Maade.

Allerede den første Sommer, efter at Kontoret var oprettet, underviste min Datter og jeg fire Elever i 14 Dage. Tallet ved disse Sommerkursus steg lidt de følgende Aar, men det lykkedes først at faa samlet et større Antal Elever, da Bogsamlingskomiteen fra 1915 blev sat i Stand til at give Hjælp til Deltagernes Rejse og Ophold. Derefter var Deltagernes Antal ca. 20 hvert Aar. Kursuset holdtes i Dansk Skolemuseum, hvis Læsesal velvilligt blev overladt os, i 14 Dage omkring ved den 1. August; der undervistes hver Dag i 4 Timer. Undervisningsstoffet var nogenlunde det samme hvert Aar¹). Afsnittet „Bogsamlingens Indretning“ i min Bog „Folkebogsamlinger“ blev gennemgaaet; en Del af Tiden blev

¹) Smlgn. A. S. Steenberg: Bibliotekarens Arbejde (Indledningsord ved Statens Bogsamlingskomité's Bibliotekarkursus Juli 1910.) Bogsamlingsbladet 1911—12. S. 81—82.

anvendt til Drøftelser. Desuden blev forskellige aktuelle Spørgsmaal gennemgaaede. Under min Vejledning blev et Bogtrykkeri og et Bogbinderi besøgt. Enkelte Aar aflagde vi Besøg paa Statens Papirprøveanstalt. Komiteens Kontor blev besøgt og dens Biblioteksmateriel gennemgaaet. I de sidste Aar fik vi ogsaa Hjælp af Bibliotekar J. Banke.

Drøftelserne ved disse Kursus var meget livlige; jeg havde ikke tænkt mig, at f. Eks. et Spørgsmaal som Udlaansnotering (Browne- og Newarksystemerne) kunde sætte Sindene i saa stærk Bevægelse. Og det var fornøjeligt at se, hvor hurtigt Deltagerne, Mænd og Kvinder, kom til at føle sig som Kammerater. Dette førte til, at vi foreslog dem at være sammen en Aften under friere Former, og vi tog da en Tur ud til Dyrehaven, til Frederiksberg og lignende Steder. Ved Kaffebordet blev der flere Aar afsunget Sange, forfattede i Dagens Anledning. Vi Lærere glædede os over den hyggelige, kammeratlige Tone og over den Lejlighed, vi fik til at tale med den enkelte. — Jeg tror, at Deltagerne bevarer fornøjelige Erindringer herfra. Tiden var jo for knap til at lære meget, men de lærte i hvert Fald, hvor meget der skal til for at lede et Bibliotek godt, og de blev vel forberedte til senere ved Selvstudium og praktisk Øvelse at komme ind i Biblioteksteknikken. Og saa fik de en stærk Følelse af Biblioteksarbejdets store Betydning og dets Samhørighed med det øvrige Folkedannelsesarbejde.

Foruden disse Kursus fik vi ved Velvilje fra Lærerhøjskolens Forstander, Professor Dr. *H. Orlrik* indrettet et aarligt Kursus paa Lærerhøjskolen. Det første Kursus afholdtes i Vinteren 1910—11; Kursuset har hvert Aar strakt sig over ca. 20 Timer og været benyttet af 12—20 af Lærerhøjskolens Elever.

For ogsaa at komme ud til de Bibliotekarer, særlig Lærere, der ikke kunde komme til København, holdt vi korte Kursus, i Almindelighed to Eftermiddage, omkring i Landet. Det var som oftest mig, der tog ud som Lærer, og jeg var glad ved denne Lejlighed til at gøre Bekendtskab med ikke saa faa af de smaa Bibliotekers Ledere. For Gentofte Kommunes Lærere holdt Bibliotekar Døssing og jeg i Vinteren 1917 en Række Foredrag og Øvelser.

Men Bibliotekernes videre Udvikling førte med sig, at der maatte udvikles en Bibliotekarstand. Det er gaaet med den, som med Udviklingen af Folkeskolens Lærerstand. Der har været en Tid, da man ikke ansaa det for nødvendigt at give Lærerne en særlig Uddannelse; til Lærer kunde man bruge omtrent hvemsomhelst, der havde blot en Smule boglig Uddannelse. Den egentlige Læreruddannelse gennem Seminarier er jo ikke meget over et hundrede Aar gammel. Et noget lignende Syn har der været paa Bibliotekarernes Stilling¹⁾. Men de store Biblioteker, der efterhaanden oprettedes, krævede et eller flere Menneskers fulde Arbejde og en

¹⁾ Jeg har oplevet, at Stillingen som Bibliotekar ved et Centralbibliotek søgtes af en Malersvend, der havde beskadiget sit ene Ben, saa at han ikke kunde gaa paa Stiger længere, og derfor maatte have et roligere Arbejde.

videre Uddannelse hos Bibliotekaren. Derfor oprettede Komiteen i 1918—19 den første Biblioteksskole¹⁾. Den var beregnet paa 2 Semestre: September—December med et teoretisk Kursus, der afsluttedes med en Prøve, og Januar—April med et praktisk (Uddannelse i Bibliotekerne for dem, der ikke tidligere havde haft en saadan Uddannelse). Foruden Komiteens Formand og Bibliotekar var Lærerne Bibliotekarere ved de videnskabelige Biblioteker og ved Københavns Kommunebiblioteker. Der var 15 Elever. De dannede en lille Forening, der holdt Møder i Komiteens Lokaler; nogle af Lærerne deltog oftere i disse Møder. —

Jeg fortsatte mit Agitationsarbejde for Folkebibliotekerne gennem Rejser, gennem Artikler i Tidsskrifter og Aviser og gennem Foredrag. Mine Rejser kom imidlertid efterhaanden til ogsaa at have et andet Formaal: at hjælpe Bibliotekerne med at indrette sig paa bedste Maade. Jeg kom rundt til saa godt som alle Købstæder, saa Biblioteket, hvis der var noget, forhandlede med Bibliotekaren og Bibliotekets Bestyrelse, talte med Borgmesteren og Byrådsmedlemmer om det kommunale Tilskud eller om Hjælp med Lokaler, besøgte ofte de stedlige Bogbindere for at tale med dem om Indbindingen; ofte holdt jeg ogsaa Foredrag om Bibliotekets Brug. Var der intet Bibliotek, forløb mit Besøg omtrent som tidligere med Foredrag og Diskussion, Forhandling med et Udvalg, alt for at faa Biblioteket oprettet, og det lykkedes næsten altid. Arbejdet blev jo efterhaanden lettere, fordi det var muligt at henvise til andre Biblioteker, nu ogsaa til Københavns Kommunebiblioteker, der fra 1912 under Stadsbibliotekar *J. Aarsbos* dygtige Ledelse var begyndt at omformes, saa at de nu arbejdede som fuldt moderne og stærkt benyttede Biblioteker. I det hele var jo Jordbunden nu langt bedre beredt for en mere omfattende Biblioteksvirksomhed.

Men endnu var der nok at gøre. Der var Spørgsmaalet om det talte og det skrevne Ord i Oplysningsarbejdet, som maatte drøftes. Jeg holdt Foredrag om det bl. a. ved Pinsemødet i Odense 1910²⁾. — Det galdt om at faa Bibliotekssagen bragt frem i Ungdomsarbejdet, hvorfor jeg holdt Foredrag paa flere Møder for Ungdomsskoleledere, og i Sept. 1915 paa et Møde i Odense om Ungdomsskolen³⁾. Jeg deltog ogsaa i Købstadforeningens Diskussion om denne Skole paa dens Møde i København Oktober 1914⁴⁾. Jeg holdt Foredrag ved en Planteavlsudstilling, som Husmandsforeningerne i Kaløegnen afholdt i Efteraaret 1917 og næste Aar for Hvetbo Herreds forenede Husmandsforeninger, for Dansk Kvindesamfund i Aarhus og i København for et Møde af Kvindeforeningsledere.

¹⁾ Smlgn. Meddelelser fra Statens Bogsamlingskomité. 1918—19. S. 16 20.

²⁾ Trykt i Hjem og Skole. 1910. S. 218—225.

³⁾ Bogsamlingsbladet. 1915—16. S. 94—97: *A. S. Steenberg*: En ny Slags Ungdomsskole.

⁴⁾ Bogsamlingsbladet. 1914—15. S. 164—168: Ungdomsskolen og Folkebogsamlingerne.

Arbejdet med Børnebogsamlingerne gik sin vante Gang; ogsaa Tilskuddet til dem blev nedsat ved Finansloven 1912—13 og først i de sidste Aar før Bibliotekslovens Vedtagelse skete der Forbedringer heri. Jeg holdt en Del Foredrag om Børnebogsamlinger; ved Danmarks Lærerforenings Ombudsmøde i Fredericia 1915 fik jeg ti Minutter til at tale om Børnebogsamlinger. hvorefter Mødet vedtog en Henstilling til Lærerforeningens Bestyrelse om at optage Børnebogsamlingerne paa Foreningens Arbejdsprogram.

Pædagogisk Selskab i København havde nedsat et Udvalg til Udgivelsen af en ny Børnebogsfortegnelse; i dette blev jeg Formand. Valget af Bøger foretoges af Udvalgets Medlemmer, der delte Bøgerne i to Afdelinger: Børnebøger og Ungdomsbøger og afmærkede de første i fire Grupper efter Alderstrinnet. Kontoret katalogiserede, klassedelte og nummererede Bøgerne efter sine nye Ordningsregler; desuden udarbejdede det til Fortegnelsen nogle Raad angaaende Oprettelsen og Driften af Børnebiblioteker. Resultatet af vort Arbejde udkom i 1916¹⁾.

Som det fremgaar af, hvad jeg tidligere har fortalt, har Spørgsmaalet om Læseundervisning altid interesseret mig levende. Jeg fandt i en amerikansk Bog²⁾ en Fremstilling af de nyeste Undersøgelser vedrørende Læsning og disses Anvendelse paa Læseundervisningen. Af denne Fremstilling gav jeg et Uddrag i „Vor Ungdom“³⁾, hvori jeg bl. a. fremhævede Betydningen af Stillelæsning, en Form for Læseundervisning, som omtrent ikke benyttedes her i Landet. Jeg bragte ogsaa Spørgsmaalet om Læseundervisning frem ved Foredrag, der ofte fulgtes af Diskussioner, bl. a. i Lærerkredsene i Odense, Faaborg og Odde og ved et Instruktionskursus i Ringsted. Jeg holdt Foredrag om Læseundervisning ved Pinsemøderne i Aalborg 1912, Randers 1913 og Varde 1915.

Spørgsmaalet om Bogens Stilling i Skolens Undervisning optoges mere og mere til Diskussion, og paa et Møde i Dec. 1917 i Dansk Skolemuseum, som Professor *N. A. Larsen* og jeg, Kommunalærer, cand. theol. *J. Arvin*, Kommunalærerinde Frk. *Margrethe Petersen* og Kommunalærerinde Frk. *C. Baggesen* indledede, vedtoges det at oprette „Skolebiblioteksforeningen af 1917“. hvis Opgave skulde være at virke for at bringe Børnenes Arbejde med Bøgerne i organisk Forbindelse med Skolens øvrige Arbejde. Foreningen har bl. a. arbejdet for Oprettelsen af Skolelæsestuer og for Udgivelse af gode Børnebøger.

Jeg fortsatte mine Besøg paa Seminarierne, holdt Foredrag for Eleverne, drøftede Spørgsmaal vedrørende Læseundervisning med Lærerne og havde den Glæde at se en betydelig Fremgang, hvad Seminariernes Læsestuer angik.

¹⁾ Fortegnelse over Bøger for Børn og Ungdom til Brug ved Indretningen af Skolebogsamlinger. Kbh. 1916. 50 S.

²⁾ *E. B. Huey*. The psychology and pedagogy of reading. New York 1909. 469 S.

³⁾ *A. S. Steenberg*: Læsning og Læseundervisning. Vor Ungdom. 1911. S. 221—36.

Ogsaa mit Arbejde med Højskolernes Bogsamlinger fortsatte jeg. Det gik langsomt fremad. Jeg havde den Glæde at tale ved Indvielsen af en Læsesal paa Vestbirk Højskole i Nov. 1911. Og ved Højskolernes Universitetskursus i Sept. 1911 havde vi det første Bibliotekskursus for Højskolelærere. Nu er det lettere at arbejde for Højskolernes Bogsamlinger, da Højskolernes Forhold til Bogen er begyndt at forandres. Derom vidner de Læsestuer, som oprettes omkring ved Højskolerne, de Foredrag om Bøgers Brug, som afholdes paa Skolerne, og den Benyttelse af Studiekredsformen i Højskolens Arbejde, som er begyndt. Jeg nærer ingen Tvivl om, at en videre Udvikling af det skrevne Ords Brug paa Højskolen ved Siden af Foredrag og Samtaler — i god Overensstemmelse med Grundtvigs Ord om Ordet i Munden og Skriften i Bogen — vil være en Livsbetingelse for Højskolens Magt over Fremtidens Ungdom.

En Gruppe Bogsamlinger, som jeg forgæves søgte at komme i Forbindelse med, var de tekniske Skolers. Nu er de tekniske Skolers Interesse for Bogsamlingsspørgsmaalet betydelig større.

Fra April 1910 var Komiteen blevet Medudgiver af „Bogsamlingsbladet“ og jeg var blevet Medredaktør sammen med Kommunal lærer *J. Høirup*, Holbæk, senere Overlærer i Nyborg. Der blev truffet den Ordning, at vi var fælles om Ansvaret for den almindelige Del af Bladet, at Hr. Høirup havde Eneansvaret for en særlig Del af Bladet: Foreningsanliggender, herunder alle Boganmeldelser, og jeg for Meddelelser fra Komiteen. Vort Samarbejde forløb under de venskabeligste Former. Med Udløbet af Aargangen 1916—17 ophørte efter Komiteens Ønske Samarbejdet mellem Komiteen og Foreningen „Danmarks Folkebogsamlinger“ om Udgivelsen af Bladet, og jeg frattraadte som Redaktør. Komiteen udgav i de næste to Aar under min Redaktion: „Meddelelser fra Statens Bogsamlingskomité“. —

Efter at jeg havde taget min Afsked som Lærer, fik jeg i April 1909 en Skrivelse fra Kultusministeriet, hvori det forespurgte mig, om jeg maatte være villig til som ulønnet Konsulent at give Raad og Vejledning til saadanne Bogsamlinger udenfor Folke-, Lærer- og Børnebogsamlinger, som uden at staa i direkte Forbindelse med de rent videnskabelige Statsbiblioteker har Betydning for det offentlige og Krav paa dets Interesse. Hertil erklærede jeg mig villig.

Mit første større Arbejde i denne Henseende blev fra 1910 at være behjælpelig med at administrere den Bevilling, som Udenrigsministeriet havde til Fremme af dansk Kultur blandt Landsmænd i de oversøiske Lande. Jeg stillede Forslag til Ministeriet om Fordelingen af Bevillingen og kom herved i Forbindelse med ca. 25 danske Biblioteker rundt om paa Jorden, i Sibirien, i Syd-Afrika, i Nord- og Syd-Amerika og i Australien. Jeg fik mangt et mærkeligt Indblik i den Trofasthed, hvormed Danske i Udlandet bevarede Kærligheden til dansk Litteratur, og Vanskeligheden ved at vedligeholde den aandelige Forbindelse med Danmark. Jeg var

meget glad ved at kunne være Bibliotekerne til Nytte. Desværre ophørte Bevillingen efter to Aars Forløb.

Der næst hjalp jeg Bestyrelserne af Arresthusene omkring i Landet, naar Fængselsdirektøren havde gjort Udsættelse vedrørende den Bogsamling (eller Mangel paa Bogsamling), der fandtes i Arresthuset, med at vælge og anskaffe Bøger. — Ogsaa til Sygehusbogsamlinger og enkelte andre Institutioners Bogsamlinger gav jeg Raad.

Min tidligere omtalte Forbindelse med Det kgl. danske Landhusholdningsselskab blev fortsat, bl. a. ved min Optagelse i det Udvalg, som Selskabet i 1911 nedsatte for Udbredelse af Landbrugslitteratur. Jeg følte det som en stor Ære, at det efter min Afgang tildelte mig sin Collin-Medalje.

Verdenskrigen bragte mig ogsaa Arbejde med Bogsamlinger. I Efteraaret 1914 nedsatte Krigs- og Marineministeren et Udvalg, der under Navn af Forsvarsministeriernes Bogsamlingsudvalg skulde virke for at forsyne den indkaldte Sikringsstyrke med Bøger; jeg overtog efter Krigsministerens Anmodning Formandsskabet. Arbejdet blev fordelt saaledes, at Statsbiblioteket i Aarhus overtog Arbejdet for Jylland og overdrog det til Bibliotekar, Dr. phil. E. Fog. For det øvrige Land blev der oprettet et Kontor i København, der først havde Lokale i Frederiksholms Kanals Kaserne, senere i Artillerikasernen paa Amager. Til Hjælp ved Arbejdet havde jeg to eller tre indkaldte Menige, der blev stillet til min Raadighed af Krigsministeriet; dertil blev saavidt muligt valgt biblioteksuddannede Folk. Vi indsamlede en stor Del Bøger, og udsendte dem, som oftest i Form af Vandrebogsamlinger, til de militære Afdelinger omkring i Landet og til forskellige Krigsskibe. Da Udvalget i Efteraaret 1919 opløstes, blev dets Bøger hovedsagelig skænkede til de militære Sygehuse, hvor der trængtes haardt til Læsning for Patienterne.

I Efteraaret 1915 blev der paa Initiativ af Cand. mag. V. *Slo-mann* af „Røde Kors“ nedsat et Bogsamlingsudvalg, hvis Formand blev Professor *H. Høffding*; af dette Udvalg blev jeg Medlem. Det var Udvalgets Opgave at arbejde for, at Fangelejrene omkring i de krigsførende Lande blev forsynet med Bøger, og at der holdtes Foredrag for Krigsfangerne. Udgifterne blev baaret af den Stat, hvis Hær Krigsfangerne havde tilhørt. Da der i 1917 blev opført to Fangelejre her i Danmark, i Horserød paa Sjælland og ved Hald i Jylland, skulde ogsaa disse forsynes med Bøger. Ordningen af denne Sag blev overdraget til mig. Ogsaa her skulde vedkommende Stat selv skaffe Bøgerne. I Horserød, der var beregnet paa Russere, var der saa godt som intet at udrette. Langt bedre gik det med Haldlejren, som var beregnet paa Østerrigere; her oprettedes gode Bogsamlinger med Læsestuer, baade for Officerer og Menige.

I min Bog „Folkebogsamlinger“ havde jeg omtalt Studiekredsarbejdet i England og Amerika, men havde aldrig faaet Tid til at

arbejde for at fremme denne Sag her i Landet. I Oktober 1910 blev Sagen ført frem af Højskolelærer, cand. theol. C. Ludvigsen paa et Møde i Aarhus, hvor der mødte Repræsentanter for Ungdomsarbejdet, for Danmarks Folkebogsamlinger og for Statsbiblioteket i Aarhus¹⁾. Der blev nedsat et Udvalg til at fremme Sagen, men den fik ikke nogen videre Fremgang, og Arbejdet blev afbrudt ved Verdenskrigen.

I 1918 blev Spørgsmaalet igen taget op, særlig paa Initiativ af nuværende Forstander A. Thyregaard, Jebjerg, til dels under Paa-virkning af Udviklingen i Sverige, hvor baade Goodtemplarne og Arbejdernes Organisationer havde oprettet Organisationer af Studiecirkler. Ved et Møde i Januar 1918 blev „Studiekredsforeningen“ stiftet; jeg blev Formand, Bibliotekar Døssing Formand for Arbejdsudvalget, og denne Forening har siden da ført Sagen fremad.

I de Aar, som her er omtalt, vedligeholdt jeg min Forbindelse med Biblioteksarbejdet i de nordiske Lande, særlig i Sverige. Jeg deltog August 1910 i et „Folkbildningsmöte“ i Stockholm, og holdt ved det umiddelbart derefter følgende store nordiske Skolemøde Foredrag om „Folkets Læsning“. Jeg indledede i Marts 1912 en Diskussion i Pedagogisk Selskab i Lund om Skolen og Bøgerne og deltog i den svenske Biblioteksforenings Møder i Lund 1915 og i Göteborg 1916; paa dette sidste talte jeg til Forsvar for de „aabne Hylde“, der syntes at møde megen Modstand i Sverige.

Som jeg tidligere har omtalt, havde jeg i en Række af Aar haft Forbindelse med Biblioteksarbejdet i Finland. Jeg vilde gerne se, hvorledes dette Arbejde udførtes, og skrev derfor i Foraaret 1911 til mine finske Venner, at jeg vilde komme til Finland om Sommeren i 14 Dage. Jeg fik det Svar, at hvis jeg ikke vilde anvende længere Tid, kunde jeg ikke faa Landet ordentligt at se. Hvis jeg vilde komme derover i en Maaned, vilde de to Oplysningsforeninger, den finske og den svenske, give mig hver sin Ledsager, der kunde rejse rundt med mig; de bad mig tillige, om jeg vilde holde nogle Foredrag paa Rejsen. Dette udmærkede Tilbud kunde jeg ikke sige nej til. I Begyndelsen af Juni tog jeg til Helsingfors, hvor jeg saa flere Biblioteker. Gennem den finsktalende Del af Landet ledsagedes jeg af Bibliotekskonsulent J. A. Kemiläinen; desuden havde vi en ung finsk Student Matti Kivekäs med, der skulde være Tolk ved mine Foredrag. Rejsen gik ad Jernbane, med Hest (i Finland tager man ikke „en Vogn“, men „en Hest“), med Dampskib, Motorbaad, Tjærebaad. Jeg holdt Tale ved Indvielsen af et Folkebibliotek i Uleåborg og Foredrag ved et Skolemøde sammesteds, og holdt Foredrag ved to Møder i Tavastehus. I den svensktalende Del ledsagedes jeg af Bibliotekskonsulent Enar Holmström; jeg holdt Foredrag paa Folkehøjskolen i Kronoby. Erindringerne om denne Rejse er en forunderlig Blanding af Ind-

¹⁾ Bogsamlingsbladet 1910—11. S. 118—22: C. Ludvigsen: Hjemmelæsning. S. 123—25: Arbejdet for Hjemmelæsning.

tryk fra en herlig Natur, fra et ivrigt Folkedannelsesarbejde, fra Samtaler med Mænd og Kvinder, som med stor Glæde drøftede vore fælles Interesser og viste mig en overstrømmende Elskværdighed. Paa Hjemvejen over Stockholm var jeg sammen med min kære, nu afdøde Ven, *Knut Kjellberg*, hvis udmærkede Arbejde for den svenske Folkedannelse jeg allerede i flere Aar havde beundret.

I 1910 var der en Verdensudstilling i Bruxelles og samtidig i den sidste Uge i August Bibliograf- og Bibliotekarmøde; jeg deltog i dem begge og traf gamle Venner fra Norge, Sverige, Tyskland, Holland, England, Frankrig og Amerika, ogsaa ved to Fester i det dejlige Raadhus paa la Grand' Place. Der var to Forhold, som jeg særlig erindrer fra Møderne. Det ene var smaa Skærmysler mellem Englændere og Amerikanere, særligt om det Biblioteksarbejde, der ligger paa Grænsen af Skolens Arbejde (f. Eks. Fortælle timer for Børn). Det andet var den Maade, hvorpaa de tyske Bibliotekarer blev udmærkede af Belgierne; den var saa udpræget, at den vakte Ubehag hos andre Nationer.

I Efteraaret 1914 skulde der i Leipzig afholdes en international Kongres for Folkeopdragelse og Folkedannelse; jeg fik fra Bestyrelsen en Opfordring til at indlede en Drøftelse om Ungdommens Læsning. Verdenskrigens Udbrud omstyrtede naturligvis denne Plan. —

Jeg har tidligere omtalt, at omkring ved 1917 tog Bibliotekernes Udvikling stærk Fart, særlig i Købstæderne. Komiteen havde det Held, at den stod beredt til at hjælpe denne Udvikling; den havde de nye Hjælpe midler til Ordningen af Bibliotekerne i Beredskab, og Planen om Centralbibliotekerne havde vundet i Fasthed. Men samtidig med denne Udvikling uddybedes ogsaa Forskellen mellem to Retninger indenfor Biblioteksarbejdet. Der var dem, der mente, at nu var Befolkningens Stilling til Bøger og Læsning bleven en saadan, at Bibliotekerne kunde stille sig højere Maal end hidtil og derfor maatte udrustes paa bedre Maade, bl. a. med faguddannede Bibliotekarer, særlig i Købstæderne; de burde blive frie offentlige Biblioteker, til hvis Drift Kommunen gav større Bidrag og paa hvis Styrelse den fik større Indflydelse. Andre var ikke tilbøjelige til at se Bibliotekssagens Udvikling paa denne Maade. Denne Modsætning kom tydeligt frem paa „Danmarks Folkebogsamlinger“s Repræsentantmøde i København Juni 1916¹⁾.

I Efteraaret 1916 dannedes der en ny Forening „Dansk Biblioteksforening“ ved Omdannelse af den i 1908 stiftede „Bibliotekarforeningen“. Den nye Forening, der særligt repræsenterede Bibliotekarerne, optog ogsaa en Del af de folkelige Bibliotekers Personale. Den holdt Møde i København September 1918²⁾. Paa dette

¹⁾ Smlgn. Bogsamlingsbladet. 1916—17. S. 53—62.

²⁾ Smlgn. Dansk Biblioteksforenings Aarskrift. II. Kbh. 1919. S. 1—58.

blev der givet en Oversigt over Bibliotekssagens Stilling i Sverige (af Biblioteks konsulent Dr. *F. Hjelmqvist*), i Norge (af Chefbibliotekaren ved det Deichmanske Bibliotek i Kristiania *A. Arnesen*) og i Danmark (af mig); desuden holdt Overbibliotekar H. O. Lange Foredrag om dansk Bibliotekslovgivning. I dette blev der atter stillet Forslag om Nedsættelsen af en Bibliotekskommission. Efter nogle Forhandlinger bestemte Undervisningsministeriet sig til at nedsætte et Udvalg til Udarbejdelsen af et Forslag til en Bibliotekslov. Ministeriet viste mig den store Velvilje at vente med Nedsættelsen til Oktober 1919, saa at jeg, der paa Grund af Overanstængelse — for anden Gang — havde maattet opgive mit Arbejde i nogen Tid, kunde komme til at deltage i Forhandlingen. Udvalgets Sættelse og Arbejde er skildret i „Bogens Verden“¹⁾. Kongen underskrev Loven d. 5. Marts 1920. I samme Maaned indsendte jeg, der endnu var svag efter mit Sygdoms anfald, til Ministeriet Ansøgning om at maatte fratræde min Stilling ved Statens Bogsamlingskomité; Ansøgningen blev bevilget. —

Naar jeg ser tilbage paa de c. 30 Aar, i hvilke jeg har deltaget i Arbejdet for Bibliotekerne, synes jeg, at Resultatet af Udviklingen, foruden at der er skabt et Bibliotekssystem, der kan staa Maal med ethvert andet europæisk Lands, særligt viser sig under to Former.

Den ene er Forandringen i Folkets Stilling til Bøgerne. Det danske Folk har udviklet sig til et langt mere læsende Folk; Brugen af Bøger er trængt ud til nye Befolkningslag og til nye Oplysningsomraader, ogsaa det praktiske Livs. Dette staar i Forbindelse med den Forandring, der er sket med Bogens Stilling i Skolen, Barneskolen og Ungdomsskolen, ogsaa Folkehøjskolen.

Den anden er den langt bedre Forstaaelse af Bibliotekernes Stilling i Oplysningsarbejdet, de større og mere forskelligartede Fordringer, der stilles til dem, ogsaa som Oplysningsbureauer for teknisk Viden, og den deraf følgende større Offervillighed overfor dem. I Sammenhæng hermed staar ogsaa den begyndende Danelse af en særlig Bibliotekarstand.

Jeg har altid været klar over, at denne Udvikling for en betydelig Del skyldes en stor Mængde enkelte Mænd og Kvinder, særlig af Lærerstand, der gennem et uegennyttigt Arbejde som Bibliotekarer rundt om i Landet har søgt at bringe Bøgerne ud i Folket til Glæde og til Nytte. Og Udviklingen er yderligere bleven fremmet gennem den voksende Forstaaelse af, at det gælder om at skabe en Organisation og at bøje sig ind under den.

Det er da naturligt, at jeg ender disse Erindringer med en Tak for godt Samarbejde. Det er to Gange faldet i min Lod at maatte fremføre en offentlig Tak for Venlighed, der er bleven vist mig, første Gang da „Bogsamlingsbladet“ i et særligt Nummer (16. Dec. 1914) bragte mig en Række Hilsener til min 60 Aars

¹⁾ *Th. Døssing*: Den nye Bibliotekslov. *Bogens Verden*. 2. Aarg. S. 40—49.

Fødselsdag, anden Gang, da der fra Medlemmer af den nye Forening „Danmarks Biblioteksforening“, der var dannet ved Sammenslutning af de to ældre, i December 1920 blev overrakt mig en Adresse og, en stor Pengegave. Jeg udtalte ved disse Lejligheder i min Tak min Glæde over det personlige Samkvem med en stor Del Mennesker, som Arbejdet havde bragt mig, og over, at jeg derved havde haft den Lykke at komme i Forbindelse — Venskabsforbindelse blev det ofte — med mange af de bedste Mennesker i Danmark, der uegennyttigt ofrede Tid og Arbejde paa en god, folkelig Sag. Jeg kunde i den sidste Tak udtrykke min Glæde over den stærke Fremgang, som Biblioteksloven, der i Hovedsagen var en Lovfæstelse af de Principper, som Statens Bogsamlingskomité havde lagt til Grund for sit Arbejde, men som den gav langt bedre økonomiske Betingelser for deres Udfoldelse, havde begyndt at skabe, og det lovfæstede Grundlag, som Loven gav den Institution, der havde afløst Komiteen, saa at Statens Bibliotekstilsyn nu under udvidede Former, hvad baade Arbejdsomraade og Arbejdskraft angik, med unge og øvede Kræfter under Biblioteksdirektør Døssings dygtige Ledelse kunde fortsætte i det gamle Spor. For alt dette føler jeg vedvarende en dyb Taknemlighed.

Men jeg har Grund til at bringe to Mænd en særlig Tak. Den ene er fhv. Departementschef *A. P. Weis*; uden hans Hjælp var jeg ikke kommet ind i det Arbejde, som Staten udfører til Fremme af Bibliotekssagen, og han har gennem den lange Aarrække været mig til udmærket og velvillig Støtte. Den anden er nuværende Biblioteksdirektør *Th. Døssing*, der i de otte sidste Aar var min Medarbejder, med hvem jeg har vekslet Tanker om alle de Spørgsmaal, der kom frem under Biblioteksarbejdet, og som altid var mig en dygtig, redebon og elskværdig Hjælper. —

I den Hilsen, som daværende Bibliotekar Døssing bragte mig til min 60 Aars Fødselsdag, skrev han om den inderlige Sammenhæng i mit Arbejde, som han havde fundet, saa at det alt var ganske nødvendige Led i Helheden: Læsning i Skolen, Børnebogsamlinger, Elevbogsamlinger for videregaaende Undervisning, Studiekredse og — som Afslutning — offentlige Læsestuer og Folkebogsamlinger. Og han karakteriserede min Gerning ved det af mig selv opfundne — ikke kenne — Ord: Bognepdag.

Jeg betragter jo nu mit egentlige Biblioteksarbejde som afsluttet — derfor falder det mig naturligt at skrive Erindringer ned fra det. Men jeg haaber, at jeg endnu i nogle Aar — nu da jeg atter er fuldstændig rask — maa bevare Kræfter til at virke for andre af Bognepdagens Opgaver.

RETTELSE

S. 32 L. 10 f. n. Ekspeditionschef læs Ekspeditionssekretær.